

PROF. DR. MUSTAFA ÖZKAN'A ARMAĞAN KİTABI

Cilt 2

Editör
Doç. Dr. İsmail Taş

BKY-Babialı Kültür Yayıncılığı: 468

Eser Adı

Prof. Dr. Mustafa zkan'a Armağan Kitabı

Editör

Doç. Dr. İsmail Taş

Mizanpaj

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

© Yayın Hakları

BKY-Babialı Kültür Yayıncılığı'na aittir.

1. Baskı: İstanbul 2025

Cilt 2 ISBN: 978-625-5780-35-5

Takım ISBN: 978-625-5780-33-1

Sertifika No: 12393

babialı kültür yayıncılığı

Oruę Reis Mahallesi Tekstilkent Caddesi

B 16 Blok No: 14 Esenler / İstanbul

Tel: 0212 438 47 78 Faks: 0212 438 57 78

bky@bky.com.tr

Baskı ve Cilt

Çalış Ofset Matbaacılık Ltd.şti.

Davutpařa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.

rnek İř Merkezi No: 8 Topkapı/İstanbul

Tel 0212 482 11 04

Sertifika No: 45159

İtalya’da Bir Diyarbakırlı: Timoteo Agnellini (Karnuk) ve Çok Dilli Sözlüğü (1688)

Ömer Yağmur

Prof. Dr., Bolu Abant-İzzet Baysal Üniversitesi, omeryagmur@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8286-0925

Özet

Osmanlı döneminde Türkçe, İmparatorluğun gücü nispetinde mevcut sınırların çok ötesine geçmişti. Özellikle 17. yüzyılla birlikte Batı literatüründe *transkriptionstexte*, literatürümüzde ise genellikle *çeviri yazılı metinler* ya da *transkripsiyon metinleri* olarak bilinen özel metinlerle Türkçe Avrupa’daki meraklılarına ulaşıyordu. Diğer yandan Kapüsen rahibi Bernardo da Parigi gibi az sayıda Batılı bilgin ise farklı milletlerden meraklıların da yararlanması amacıyla bu tarz Türkçe kılavuzların Osmanlı alfabesi ile hazırlanmasının daha doğru olduğu kanaatindeydi. Oysa sadece Batılılar değil ana vatanlarından bir şekilde Avrupa’ya giden Osmanlı tebaasına mensup kişiler de buralarda Türkçe öğrenim kılavuzları bastırdılar ve bu kitaplar Avrupalıların hazırladıkları ile mukayese edildiğinde konuşulan Türkçeyi temsil etmek bakımından daha dikkat çekiciydi. Bu yazarlardan en meşhuru, Osmanlı topraklarında doğup büyüyen; yolu Ankara’dan Roma’ya, İstanbul’dan Venedik’e kadar uzanan bir tercüman olan Giovanni Molino adı altına gizlenmiş Ankaralı Yovhannēs Ankiwrec’ti. İşte bu yazının konusu İtalyanca bir ismin gölgelediği Diyarbakırlı Mardin Piskoposu Timoteo Agnellini’nin Diyarbakır’dan Roma’ya uzanan kısa hayat öyküsü ve onun Padova’da 1688 yılında bastırdığı *Proverbii utili e virtuosi in lingua Araba, Persiana e Turca, gran parte in versi* başlıklı kitabı içerisindeki 21 sayfalık çok dilli sözlüğüdür. Latince madde başı düzeninde sözcüklerin İtalyanca, Türkçe, Farsça ve Arapça anlamlarını veririr. Türkçe sözcüklerin imlasında ise tıpkı çağdaşı Parigi gibi bir yöntem izler. Bu yazıda 17. yüzyıl sonlarına ait bu sözlüğün başkaca tanıklarla geliştirilmiş bir biçimi sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Timoteo Karnuk, Timoteo Agnellini, Humaylî ibn Da‘fî, Osmanlı Türkçesi, sözlük.

A Diyarbakir Native in Italy: Timoteo Agnellini (Carnuch) and His Multilingual Dictionary (1688)

Abstract

During the Ottoman period, the Turkish language extended far beyond the Empire's political borders. Especially from the seventeenth century onward, Turkish reached its curious audience in Europe through special texts known in Western literature as *transkriptionstexte* and in our own tradition as *çeviri yazılı metinler* or *transkripsiyon metinleri*. On the other hand, a few Western scholars, such as the Capuchin priest Bernardo da Parigi, argued that it would be more appropriate to prepare such Turkish manuals in the Ottoman alphabet, in order to be useful also to readers of different nations. However, not only Westerners but also individuals belonging to the Ottoman subjects who, for various reasons, had found themselves in Europe, published Turkish learning guides there; compared to those prepared by Europeans, these books were more noteworthy in terms of representing the spoken Turkish language. The most famous among these authors was Yovhannēs Ankiwrec of Ankara, who grew up in Ottoman lands and whose path stretched from Ankara to Rome and from Istanbul to Venice, concealed under the Italian name Giovanni Molino. The subject of the present study, however, is the short life story of Timoteo Agnellini, Bishop of Mardin from Diyarbakır, whose origins were obscured by his Italian name, and the multilingual glossary contained in his book, *Proverbii utili e virtuosi in lingua Araba, Persiana e Turca, gran parte in versi*, published in Padua in 1688. The glossary, spanning twenty-one pages, provides Italian, Turkish, Persian, and Arabic equivalents for entries arranged in Latin headwords. In his spelling of Turkish words, Agnellini followed a method similar to that of his contemporary Parigi. In this article, a revised version of this late seventeenth-century glossary, expanded with additional witnesses, is presented.

Keywords: Timoteo Carnuch, Timoteo Agnellini, Humaylî ibn Da'fî, Ottoman Turkish, dictionary.

Giriş

Batı Türkçesi devresi içerisinde 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren, çoğunlukla Avrupalılar tarafından, Arap harfli Osmanlı imlâsı dışında Latin, Grek, Kiril gibi alfabe sistemleriyle Türkçe yazılmış ve Batı literatüründe Almanca *transkriptionstexte*, literatürümüzde ise genellikle *çeviri yazılı metinler* ya da *transkripsiyon metinleri* olarak bilinen özel metinler bulunmaktadır. Ayrı bir çalışma disiplini olarak addedebileceğimiz bu metinlerin özellikle erken dönem Osmanlı el yazmalarıyla

yapılan karşılaştırmalı incelemeleri ise bu dönem konuşma dili izleri açısından paha biçilmezdir. Erken dönem çeviri yazılı metinler arasında belki en dikkat çekici olan ise daha ziyade *Giovanni Molino* müstear adıyla bilinen Ankaralı Ermeni *Yovhannēs Ankiwrec*'in 1641 yılında Roma'da bastırdığı *Dittionario Della Lingua Italiana, Turchesca*'dır. Babası Başdiyakoz Murad ve annesi Paşamelik tarafından Ankara'dan Roma'ya eğitim için gönderilen *Yovhannēs*¹, bu dönemde Türkçede değişik konuşma biçimleri olmasına rağmen sözlüğünde “Türkiye’de konuşulan en arı Türk dili” kabul ettiği İstanbul ağzına yaklaştığını iddia eder ve bunu yaparken İtalyan grafemlerinin imkânı nispetinde “Latin harfleriyle gerçek söylenişe yaklaştırmaya” çalışır². Doğrusu 17. yüzyıl İstanbul’u çok ağızlı, çok dilli, çok uluslu ve çok kültürlü yapısıyla muhtemelen bugünkünden daha kozmopolit bir yapıdaydı ve burada konuşulan Türkçe doğal olarak burada yaşayanların dilinden pek çok söyleyiş özelliği de barındırmaktaydı. Henüz 1665 yılına gelindiğinde Kapüsen rahibi *Bernardo da Parigi*’nin İstanbul’da konuşulan standart dile ait sözcüklerle birlikte İmparatorluğun dört bir yanından gelen mektuplardan derlediği yöresel kullanımlardan mürekkep yaklaşık elli iki bin Türkçe sözcüğü içeren *Vocabolario Italiano-Turchesco* adlı sözlüğünü görürüz. Parigi Türkçe sözcükleri Latin alfabesinde yazmanın “Türk dilinin tam telaffuzunu öğrenmeyi imkânsız hâle getireceği” endişesiyle sözlüğünü Osmanlı alfabesiyle hazırlar³. Ancak diğer çeviri yazılı eser yazarlarının aksine bu yöntem onun Osmanlı alfabesinin imkânları nispetinde İstanbul yazı dili, burada konuşulan dil ve taşrada dili varyasyonlarını göstermesini engellemez. Esasen Parigi’nin çağdaşları Fransa’nın o dönem Mısır konsolosu *André Du Ryer-Malezair* (1630) ve *Gulielmo (William) Seaman* (1670) da hazırladıkları Türkçe gramerlerde Osmanlı imlâsının fonetik sınırlarını zorlamışlar ve Türkçeyi Latin alfabesi ile göstermekten kaçınmışlardı⁴. Oysa *Franciscus à Mesgnien Meninski* Thesaurus’da (1680, 1687) Arap harfli Osmanlı

¹ Elżbieta Świącicka, *Dictionary of Italian-Turkish Language (1641) by Giovanni Molino, Transcribed, Reversed, and Annotated*, De Gruyter, Berlin/Boston 2020, s. 40.

² Asım Tanış, *Giovanni Molino’nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara 1989, s. XI, XXXXVIII.

³ Bernardo da Parigi ile ilgili yukarıda verilen bilgiler için bk. Yavuz Kartallıoğlu, *Söz Kitabı, Türkçe-İtalyanca Sözlük, Bernardo da Parigi*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2015, s. 17-29. Bu sayfalar arasında Kartallıoğlu’nun Türkçe çevirisini verdiği “Parigi’nin Ön Sözü” (s. 26-29) bilhassa değerlidir.

⁴ Avrupa’da Türkçenin öğretimi tarihiyle ilgili şu makale önemlidir: Matthias Kappler, “History of Teaching of Turkish in Europe”, *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics Online*, Ed. Lars Johanson, Brill. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.

imlasına göre madde başı yaptığı standartlaşmış sözcüklerin olası varyasyonlarını madde içinde Latin harfleriyle vererek daha gelişmiş bir yöntem izlemişti. Pratikte çeviri yazılı metinler içerisinde değerlendiremeyeceğimiz Batılı yazarlara ait Arap harfli Türkçe metinlerin arkasındaki düşünce yaşayan Türkçeyi olması gereken en doğru biçimde, farklı uluslardan kimselerin rahatlıkla anlayabileceği gibi vermektir. Parigi'ye kulak verelim⁵:

“...saygıdeğer okuyucu, harflerin Latin karakteriyle yazılmamasından dolayı şikâyet etmeyiniz zira bu bir kişiyi memnun ederken yüz kişiyi rahatsız edecektir. Latince karakterlerin kullanılmasının kolaylık sağlayacağını söylemeyiniz, çünkü bu itirazın altında büyük bir umursamazlık ile birlikte yalan ve kandırmaca bulunmaktadır; zira binlerce [!] Türkçe, Arapça ve Farsça harfi öğrenmek yerine sadece yirmi sekiz karakter öğrenilecektir. Bu öğrenme zorluğu Yaradan'ın yardımı sayesinde aşılabacaktır. Ancak unutmamalıdır ki zahmete katlanmak bizi güce götürür.”

Diyarbakır'dan Roma'ya Uzanan Macera Dolu Bir Hayat

Aynı zamanda bu yazının konusu olan ve biraz aşağıda kısaca bahsi geçecek Agnellini'nin Türk atasözleri derlemesini TDAY-Belleten dergisinin 1985 yılı sayında yayımladığı sırada Vladimir Drimba'nın bu ilginç kişilik hakkında bilgisi bulunmuyordu⁶. Ankaralı Giovanni Molino gibi esasen Timoteo Agnellini de Osmanlı topraklarına yabancı bir isim değil. Arapça adıyla *Humaylî ibn Da'fî (Karnûk)* Diyarbakırlı, muhtemelen Süryani-Ermeni, bir aileye mensup olarak Osmanlı topraklarında dünyaya gelmişti⁷. Fransızcadan İtalyancaya aktarılan 1831 tarihli *Biografia universale*'de *Zaphi Diarbekri* olarak kayıtlı olan *Karnûk* ya da kilise adıyla *Timoteos* Kapusen rahipleri tarafından Katolikliğe çevrilen bir Süryani Ortodoks papazıydı ve daha sonraki dönemlerde, tıpkı Batı'ya seyahat eden diğer

⁵ Kartallıoğlu, a.g.e., s. 28.

⁶ Agnellini'nin atasözleri derlemesini konu edinen bu makale için bk. Vladimir Drimba, “XVII. Yüzyılda Yayımlanmış Bir Türk Atasözleri ve Vecizeleri Derlemesi”, *TDAY-Belleten*, C. 33 (1985), Ankara 1989, s. 9-26.

⁷ Agnellini'nin hayatı ile ilgili bu bölümde verilen bilgiler aksi belirtilmedikçe temel olarak şu iki kaynağa dayanır: Bernard Heyberger, “The Wasted Career of an Eastern Clergyman in Italy: Timothy Karnuk (Timoteo Agnellini), Syriac Catholic Archbishop of Mardin”, *Middle Eastern and European Christianity, 16th-20th Century*, Ed. A. Girard, C. Santus, V. Kontouma, and K. S. Summerer, Çev., M. Robitaille-Ibbett, Edinburg University Press, Edinburg 2023, s. 90-104; *Biografia universale antica e moderna, ossia Storia per alfabeto della vita publica e privata di tutte le persone che si distinsero per opere, azioni, talenti, virtù e delitti*, C. LXV, Presso Gio. Batista Missiaglia, Venezia 1831, s. 63.

Doğulu papazlar gibi o da gerçek adının yerine farklı adlarla anılacaktı, *Timoteo Carnuch*⁸ ya da *Carnug*, *Timothée de Carnuque* veya *Timoteo Agnellini*⁹. Esasen Ermenice “garinuk” (Batı telaffuzu “karnug”), İtalyanca “agnellini” ve Arapça “humayl” sözcükleri birbirinin çevirisidir, yani “kuzucuk” anlamındadır. 17. yüzyıl başlarında Mardin Ermenileri Diyarbakır Metropolitliğine bağlıdır ve *Karnük* Mardin Katolik cemaati tarafından üçüncü Mardin piskoposu olarak seçilir¹⁰. Bu tarihten sonra eski Süryani Ortodoks papaz, yeni Katolik piskoposun tesiriyle Mardin Ermenileri arasında Katolik inancı yayılmaya başlayacak ve *Timoteos* burada uğradığı baskılar nedeniyle Avrupa’ya gidecektir¹¹. Heyberger’in *Propaganda Fide* arşivlerinden izini sürdüğü bu renkli Piskopos’un Osmanlı topraklarından çıktıktan sonraki ilk durağı Marsilya’dır. Buradan Diyarbakır’da misyonerlik yapan Kapusen rahibi Jean François de Sevin ile görüşüp Roma’ya geçecekti. Onu himayesine alan Sevin, Batı Süryani (Yakûbî) ayinine ait bu piskoposun Batılı bir eğitim almasını sağlayarak Katolikliğe kalıcı olarak bağlanmasını ve hazır olduğunda topraklarına dönüp kendi kilisesini yönetmesini amaçlamaktaydı. Cizvit bilgin Athanasius Kircher’in (d.1601/2-ö.1680) 7 Ağustos 1671’de tavsiyesiyle *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide* adlı misyoner yetiştiren Katolik papaz okuluna öğrenci olarak kabul edilen Timoteo aynı zamanda Propoganda Fide’de aylık 6 skudi¹² maaşla çalışmaya başladı. Bu kabulde doğal olarak Doğu’dan gelen bu piskoposun Türkçe, Arapça, Farsça, Ermenice ve Süryanice bilmesi de etkiliydi. Ayrıca Timoteo biraz İtalyanca biliyor ve bir taraftan da Latince öğrenmekle meşguldü. 1674 yılına gelindiğinde Roma makamları diğer Doğulu piskoposlar gibi Timoteo’nun da önceki görev yerine, yani Mardin’e dönmesini istedi. Ancak kendisine iki defa yol masrafı verilmesine rağmen, ki bu iki kez 100 skudi ödenmesi, bazı litürjik eşyalar ve kitaplar demekti, ülkesine geri dönmedi ve neticede *Collegio Urbano* kendisine verdiği desteği

⁸ Agnellini henüz hayatta iken kullanılan “Timoteo Carnuch, Archbishop of Mardin” biçimi için bk. Richard Steele, *The Romisch Ecclesiastical History of Late Years*, Printed for J. Roberts, London 1714, s. 32.

⁹ Karnük, üzerinde çalıştığım kitapçıkta “Timoteo Agnellini” adını kullanır, bu nedenle yazı genelinde bu biçimi tercih ettim.

¹⁰ Yıldız Deveci, “Osmanlıdan Günümüze Mardin Ermenileri”, *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu*, Ed. İ. Özcoşar, H. H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 561.

¹¹ İbrahim Özcoşar, “13 Mahalle 7 Cemaat (XIX. Yüzyıl Mardin’inde Cemaatler Arası Sosyal Uyum Örnekleri)”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C. II, Haz. M. Hülagü, Ş. Batmaz, G. Alan, S. Demirci, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 2007, s. 367.

¹² Tekili *scudo*; 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İtalya yarımadasında kullanılan bir tür madenî para.

kesti. Bundan sonra Timoteo'nun çalkantılı hayatı başlayacak, ilk durağı Fransa olacaktı. Burada Roma kilisesinin izni olmadan yanında Nasturi bir papazla yardım toplamak ve dilencilik yapmakla suçlandı. 1678'de ise Paris'te simya yaptığı ve 3000 écudan¹³ fazla para topladığı söylentisi yayılacaktı. 1680'lerde ise bu ele avuca sığmaz piskopos artık İspanya'daydı. Fakat sonraki yıllarda Doğu dillerindeki bilgisi sayesinde Kardinal Gregorio Barbarigo'nun (d.1625-ö.1697) himayesiyle (İtalya) Padova'da matbaa çalışmalarında bulundu. 1697'de Barbarigo'nun ölümüyle Timoteo yeniden eski hayatına dönecek bu defa Levantenlerle ticarete başlamak ve iki yıl önce Sicilya'da birini 5000 skudi karşılığında, dinsel görevini kötüye kullanarak (simony), takdis etmekle suçlanacaktı. Tüm bunlara ilaveten Malta Tarikatı Büyük Üstadı'nın onun hakkında Messina'da bazı Maltalı adaylara ruhbanlık verdiği iddiası da vardı. Neticede kabarık suç dosyası Engizisyon'a sunularak 18 Ağustos 1698'de hakkında dava açılması kararlaştırıldı. Dava dosyasına göre Timoteo; Maltalı papazları para karşılığı takdis etmek, kilisesine bağış bahanesiyle kendisi için para toplamak ve faizle borç vermek gibi illegal işlerle itham ediliyordu. Doğal olarak tüm suçlamaları reddetti ancak Roma'ya çağrılarak Engizisyon'un emriyle bir süre hapsedilmekten de kurtulamadı. Serbest kaldıktan sonra mali durumu iyiden iyiye kötüleşecek, umutsuzca Propoganda'dan yeni taleplerde bulunacaktı. Ancak bunlar karşılanmadı. 1710 yılına gelindiğinde Propoganda, yeniden Doğulu piskoposların ülkelerine dönmesini istedi. Oysa Timoteo, Mardin'e dönmek adına, Katoliklerin burada uğradıkları zulümleri, Roma'da bulunan Ermeni kilisesi Santa Maria Egiziaca'daki görevini ve hatta yetmişten fazla olan yaşını da ileri sürerek bu talebi geri çevirdi. Sonraki yıllarda Roma, piskoposun yaşlı vücudunun yolculuğa dayanamayacağı düşüncesiyle onun Mardin'e dönüşü ısrarından vazgeçti. Piskopos Timoteo Agnellini'nin Diyarbakır'da başlayan hayat hikâyesi 1724 Aralık ayında Roma'da gece yarısı çıkan bir yangınla nihayet buldu. Cesedi Roma'da, Roman Forum yakınlarında bulunan Santi Luca e Martina kilisesine defnedildi.

Timoteo Agnellini'nin Külliyyatı

Agnellini'nin 1706 ve 1708'de Propoganda Fide'ye yazdığı iki ayrı mektuptan çeşitli kitap çalışmaları olduğunu ancak bunları bastırmak için yeterli parası olmadığını öğreniyoruz. Bunlar arasında Meryem Ana'ya ithaf edilmiş Arapça-İtalyanca bir kitapçık, altı Batı ve altı Doğu dilli bir sözlük ve azizlerin hayatlarını

¹³ Bir tür Fransız madenî para birimi, İt. *scudo* karşılığıdır.

kısaca anlatan bir eser bulunur¹⁴. Ayrıca 1679'da Paris'te bulunduğu sırada *Sab' mazāmir al-tawba wa-madīḥa li'l-'adhrā' Maryām* (Meryem'e övgü ilahisi ve yedi teganni mezmuru) adlı kitabını da Arapça olarak yayımlamıştı¹⁵.

Bunlar haricinde Agnellini'ye ait şu eserleri zikretmek mümkün¹⁶:

Proverbii utili e virtuosi in lingua Araba, Persiana e Turca, gran parte in versi, Con la loro spiegazione in lingua Latina & Italiana; Et alcuni Vocaboli di dette Lingue. Raccolti da Timoteo Agnellini, il minimo frà i Vescovi della Mesopotamia, Padova 1688: Buradaki çalışma bu kitapçığın bir bölümüne dayanmaktadır. Detaylı bilgi için aşağıdaki başlığa bakınız.

Breve compendio della professione cristiana... trasportato in idioma arabico da Monsign. Timoteo Agnellini, arcivescovo di Mardin nella Mesopotamia, Padoue 1688 [Mezopotamya'daki Mardin başpiskoposu Monsenyör Timoteo Agnellini tarafından Arapçaya çevrilmiş Hristiyan inancının kısa özeti].

Zaphi Diarbechirensis - Theatrum Arabico latinum Soliloquii ad dilectum, et admonitiones ad proximum, divina & morali poesi compaetae, Patavii [Padova] 1690: Arapça ahlaki şiirlerlerin ve Latince çevirilerinin bulunduğu bu çalışmada Agnellini adının Arapça biçimini tercih eder; "Zaphi Diarbechirensis". Aşağıdaki kitapta da buna benzer bir başlık bulunur:

Flores Soliloquiorum ad dilectum et Admonitionum ad proximum, Patavii [Padova] 1690.

Libro della penitenza, e passione di N. S. Giesu' Christo, e sua santissima Madre, Padova 1693: Önsözün sonu eksik görünen bu kitap muhtemelen hiç basılmamıştır¹⁷.

Sözlük

Proverbii utili... adlı kitapçığa ilk olarak Pertev Naili Boratav Fundamenta'daki yazısında dikkat çekmiş¹⁸, 1985 yılında ise Vladimir Drimba bu kitapçığın yalnızca

¹⁴ Heyberger, a.g.e., s. 95.

¹⁵ Heyberger, a.g.e., s. 92, 101.

¹⁶ Bu eserler için bk. Biografia universale, a.g.e., s. 63 ve Alexander George Ellis, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*, C. I, Oxford University Press, London 1894, s. 134-135.

¹⁷ Alexander George Ellis, a.g.e., s. 134.

¹⁸ Bu yazı için bk. Pertev Naili Boratav, "Les Proverbes", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, C. II, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1964, s. 74.

22 – 33 sayfaları arasında Latince ve İtalyanca çevirileriyle birlikte hem Arap harfli Osmanlı imlasında yazılmış hem de İtalyan grafemlerine göre Latinize edilmiş biçimleri verilen Türk atasözleri derlemesini yayımlamıştı. Drimba'nın bu yayında kullandığı kopya Venedik Biblioteca Nazionale Marciana'da Misc. TEZA 3890 (12°, [2] + 56 + 24 s.) numaraya kayıtlı kitapçık üzerineydi. Buradaki çalışma da Marciana'daki aynı kopyanın 34 – 55 sayfaları arasında bulunan bulunan Latince, İtalyanca, Türkçe, Farsça, Arapça sözlük üzerinedir. Türk atasözleri kısmının aksine burada verilen Türkçe sözcükler yalnızca Osmanlı imlası ile yazılmış, bunlar için ayrıca bir transkripsiyon yapılmamıştır. Aynı durum Arapça ve Farsça sözcükler için de geçerlidir. Ancak burada verilen az sayıdaki sözcükte kısmi hareketler bulunmakla birlikte bunların birazı telaffuz değerini yansıtacak biçimdedir. *Proverbii utili...* tıpkı bir Arap harfli metin gibi soldan sağa doğru açılacak biçimde basılmıştır:

- i. İtalyanca ve Arapça başlık¹⁹ s. 1.
- ii. Dört sütun hâlinde Latince, İtalyanca çevirileriyle Arap atasözleri ve Latin harfli telaffuzları, s. 2-13.
- iii. Dört sütun hâlinde Latince, İtalyanca çevirileriyle Fars atasözleri ve Latin harfli telaffuzları, s. 14-21.
- iv. Dört sütun hâlinde Latince, İtalyanca çevirileriyle Türk atasözleri ve Latin harfli telaffuzları, s. 22-33.
- v. Latince madde başı sistemine göre düzenlenmiş beş sütun hâlinde Latince, İtalyanca, Türkçe, Farsça, Arapça çok dilli sözlük, s. 34-55.
- vi. “Kānūn muhtaşar” başlıklı, Arapça bir metin, Arap rakamlarıyla s. ١-٤٧ aralığında.

Muhtemelen Agnellini, kendisinin de bir zamanlar çalıştığı Propoganda Fide tarafından basılan 1665 tarihli Osmanlı harfleriyle basılmış Bernardo da Parigi'nin sözlüğünü de görmüştür. *Proverbii utili...*'nin 34-55 sayfaları arasında bulunan küçük sözlüğün biçimsel özelliğini ve ancak mektuplarından haberdar olduğumuz ve muhtemelen basılmamış hâlde keşfedilmeyi bekleyen 12 dilli sözlük çalışmasını göz önüne aldığımızda onun Angelus à S. Joseph'in 1684 tarihli sözlüğünden de

¹⁹ Bu çalışmaya esas teşkil eden Misc. TEZA 3890 baskısında bulunmazken kitapçığın diğer baskılarında, başlıktan hemen sonra numaralandırılmamış iki sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunur. Ancak Misc. TEZA 3890 baskısında el yazısı ile bazı sözcükler üzerinde düzeltmeler yapılmış, bunlar sözlük boyunca dipnotlarda gösterilmiştir.

haberdar olduğunu düşünebiliriz²⁰. Öyleki sözlüğündeki Farsça malzeme çoğu zaman S. Joseph'in İtalyanca, Latince, Galce ve Farsça olarak bastırdığı çok dilli sözlüğü ile örtüşür.

Agnellini'nin kimliği hakkındaki bilgimiz esasen bu küçük sözlüğü daha kıymetli kılar. Osmanlı alfabesinin tüm sınırlılığına rağmen sözlükte örneğin Ar. *eşvāb* yerine An-ağl. biçimi olan *aşpāb* tercihi ya da *efsūnçı* ~ *epsūnçı*, *ıamar* ~ *ıamar*; *temür* ~ *demür* gibi kalıplaşmış imlaya dayalı biçimlerin gelişmeli şekilleriyle bir arada verilmesi bir tesadüf eseri değil onun konuşulan Türkçe bilgisi ile alakalıdır.

Yukarıdaki tanımlamaya göre aşağıdaki malzeme "v" numaralı bölüme aittir ve bu çalışmada Türkçe sözcükler madde başına alınmak suretiyle Arapça, Farsça, İtalyanca ve Latince dizim benimsenmiştir. Arapça ve Farsça sözcükler transkribe edilmiş; bunların metindeki orijinal biçimleri parantez () içerisinde verilmiştir. Öte yandan artık yazarın kimliğini ve dil yeterliliğini bildiğimize göre Doğu dillerindeki hataları baskıdan kaynaklı görmek daha makul bir yaklaşım olmalı. Bu tarz sözcüklerin doğrusu metinde, baskıda hatalı olduğu düşünülen biçimler ise dipnotlarda gösterilmiştir. Ayrıca Agnellini'nin verdiği sözlük malzemesi başkaca dil tanıklarıyla desteklenmiş, bu suretle temeli Agnellini'ye dayanan ancak 17. yüzyıl söz varlığı açısından oldukça sınırlı fakat kullanışlı bir sözlük tasarlanmaya gayret edilmiştir. Son olarak, sözcüklerin dillerdeki karşılıkları Agnellini tarafından verilmiştir. Örneğin Ar. *vasī* 'sözcüğünün Fars. altında da Fars. olarak verilme tasarrufu ona aittir. Bu ise bu dönemde, Agnellini'nin dil edindiği bölge özelinde, diller arasında sözcük geçişkenliğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

*

ağlamak (اغلمق); *gözden yaş tökmek* (كوزدن ياش توكمك). •Ar. *bukā* (بكا) 'to cry', AED 71, Maw. 244, John. 247; *bekūh* (بكوه) 'ağla'. •Fars. *zār* (زار)²¹ 'weeping, crying', Ste. 606; *nāliš* (نالش) 'a groan, lamentation', John. 1295; *girye* (گریه) 'ağlama, ağlayış', Dev. 292. •İt. *pianto*. •Lat. *fletus*. – s. 40, 41.

ağu (اغو) 'zehir'. •Ar. *semm* (سم) 'poison, toxin', AED 427; çkl. *sumūm* (سموم). •Fars. *zehr* (زهر). •İt. *veleno*. •Lat. *venenum*. – s. 46, 47.

akmak (اقمق). •Ar. *cerī* ~ *cerā* (جری) 'to flow, stream (water)', Maw. 416, AED 121; *ħarra* (خر) 'purl (of running water)', AED 230; *sāle* (سال) 'to flow, run,

²⁰ Bu sözlük GLP kısaltmasıyla bu çalışmada kullanılmıştır.

²¹ Baskı: رار

stream', Maw. 619. •Fars. [baskıda karşılığı verilmemiş]. •İt. *fluire* . •Lat. *fluere*. – s. 42, 43.

•**Akra vilāyeti** (عکرا ولايتی²²) 'Musul; Aşâir-i seb'a', OYAS 5, 11. •Ar. *medīne*[-i] 'Akra (مدینه عکرة). •Fars. *vilāyet-i 'Akra* (ولايت عکرة). •İt. *Acra*. •Lat. *Acra Civitas*. – s. 38, 39.

•**alem** (علم); *bayrak* (بيرق). •Ar. 'alem + āt [belki a 'lām 'bayraklar' yerine Ar. çkl. 'alemāt] (علم ات); *bayrak* (بيرق); *beyāriḳ* (بيارق) < T. bayrak sözcüğünün Ar. çkl. biçimi, bk. Redh. 416. •Fars. 'alem (عَلَم); *bayrak* (بَیْرَق); *rāyet* (رايت). •İt. *bandiera*. •Lat. *vexillum*. – s. 50, 51. || T. bayrak sözcüğü Ar. ve Fars.'ya da geçmiştir, bk. TVerSöz. 92.

Allah kılmasun → Allah şaklasun.

Allah şaklasun (اللّٰه صقلصون); *Allah kılmasun* (اللّٰه قلمسون). •Ar. *estağfirullāhe* (استغفرالله) 'I ask God's forgiveness', Maw. 95. •Fars. *ḥāṣā* (حاشا). •İt. *toglia Dio*. •Lat. *absit*. – s. 36, 37.

ard (آرد); *arḳa* (ارقا). •Ar. *ḳafan* (قفا), *ḥalf* (خلف), *zahr* (ظهر) 'back', Maw. 869, AED 782; *verā* (ورا). •Fars. *pey-i ser* (پي سر), krş. GLP 8; *pušt* (پشت) 'the back', Ste. 251. •İt. *di dietro*. •Lat. *retro*. – s. 44, 45.

arḳa → ard.

arpa suyu (ارپه صوبي). •Ar. *mā'uş-şe'ir* (ما الشعير) 'arpa suyu'. •Fars. *şire*[-i] *cev* (شير جو) 'arpa şırası'; *āb-ı cev* (آب جو) 'arpa suyu'. •İt. *acqua d'orzo, ò birra*. •Lat. *zythum*. – s. 54, 55.

artmak → çoklanmak.

aşpāb (اصياب), An-ağl. *aspab* 'elbise', UMA 212 ile aynı < Ar. *eşvāb*; *géyincek* (گینجك). •Ar. *şevb* (ثوب), *libās* (لباس) 'dress', Maw. 914. •Fars. *cāme* (جامه); *pūşīdenī* (پوشیدنی) 'dress', Ste. 260. •İt. *veste* . •Lat. *vestis*. – s. 48, 49.

atmak (اتمق); *geçürmek* (كچورمك) 'saplamak, sançmak, çakmak', TTS 1621. •Ar. *garase* (غرس) 'to put, insert', Maw. 797; *remy* (رمى) 'fırlatmak'. •Fars. *endāhten* (انداختن) 'atmak'. •İt. *vibrare*. •Lat. *vibrare*. – s. 50, 51.

āzādlik → fedā.

bāb-i rīş-ḥāndī (باب ریش خندي), Osm. 1680: *rīş ḥāndī* 'sakale gülmeklik, gülüci', Men. 2408. Türkçede böyle bir deyim var: sakalına gülmek 'ciddi gibi görünen sözlerle alay etmek', ADS II 865. Ayrıca bk. Masc-Yağ. 626. •Ar. *maşḥara*

²² Baskı: ولايتی

- (مَصْحَرِي); *maṣḥare* (مَصْحَرَة), <mesḥare> ‘ridiculous, ludicrous, droll’, Maw. 1038; *muṣaḥḥik* ²³ (مُصْحِك) ‘comedian’ Maw. 1057. •Fars. *bāb-i rīš-ḥāndī* (باب ریش خندی), [Fars.] <bāb> ‘padre’, Men. 623, BK 39 + [Fars.] <rīš-ḥāndī> ‘risibility; a laughing-stock; a proverbial saying when one does a thing unworthy of his beard [= deyim, Türkçede ‘sakalina gülmek’]’, Ste. 603. Ayrıca bk. GLP 340. •İt. *ridicolo*. •Lat. *ridiculus*. – s. 42, 43.
- bād-i ṣabā** (باد صبا) ‘tatlı bahar rüzgârı’; Osm. 1687: *bād-i sâbā*, Men.C. 1804. •Ar. *nesīm* (نسيم). •Fars. *bād-i ṣabā* (باد صبا). •İt. *zeffiro*. •Lat. *zephyrus*. – s. 54, 55.
- bahār zamānī** (بهار زماني) •Ar. *rebī* (ربيع) ‘bahar mevsimi’, MBTS 1017. •Fars. *behār* (بهار); *faṣl-i behār* (فصل بهار). •İt. *primavera*. •Lat. *ver*. – s. 52, 53.
- bardaḳçı** (برداقچی); *çömlekçi* (چوملكچي), Osm. 1687: *çölmekçi*, günl. *çömlekçi*, Men.C. 576. •Ar. *fāḥūriyy* (فاحوري) ‘potter’, Maw. 811. •Fars. *kūzeger* (كوزه گر) ‘a potter’, Ste. 1061. •İt. *piattaro*. •Lat. *figulus*. – s. 40, 41.
- başdan** (باشدن). •Ar. *mine’l-mebde* (من المبدأ). •Fars. *ez-ibtidā* (از ابتدا). •İt. *dal principio*. •Lat. *ab inito*. – s. 34, 35.
- başka kıomak** (باشقه قومق) ‘metter da parte [bir kenara koymak; ya da mecazen, dışlamak]’, Men. 3807. •Ar. *rafāza yarfuzu* (رفض يرفض) ‘reddetmek’. •Fars. *ramā yarmī* (رمی یرمی) ‘mecazen, suçlamak, isnat etmek’. •İt. *abdicare*. •Lat. *abdicere*: ‘redd etmek, refz etmek, bir kimesnenünj ümîdini bozmağ’, Men.C. 3. – s. 34, 35.
- baş örtüsi** (باش اورتوسي). •Ar. ‘*işābe* (عصابه), <‘işābet> ‘...ve dahi başa bağladıkları ve sardıkları nesne’, AK 637, <‘işābe> ‘band; bandage, dressing, swathe’, Maw. 763; *mindīle* (منديله), <mindīl> ‘kerchief, scarf’, Maw. 1120. •Fars. *siperīc* (سپريچ), Peh. <siper> ‘kalkan, siper’, BFS 344 ile ilgili olmalı, aynı sözcük için bk. GLP 459; *çetr* ²⁴ (چتر) ‘gölgelik, güneşlik’, BFS 224; *serāgūç* (سراغوج), Fars. <serāguc> ve <serāgōş> ile aynı ‘a woman’s hood, cloak, veil, fillet or head-dress’, Ste. 668. •İt. *velo del capo di donne*. •Lat. *velum muliebre*. – s. 48, 49.
- bayrak** → ‘alem.
- bayrakdār** (بایراق دار); *şancaḳdār* (صنچق دار). •Ar. *ḥāmil el-‘alem* (حامل العلم) ‘bayrak taşıyan’; *şancaḳdār* (صنچق دار). •Fars. ‘*alemdār* (علم دار). •İt. *alfiere*. •Lat. *vexillifer*. – s. 50, 51. || T. bayrak ve sancak sözcükleri farklı biçimlerde Ar. ve Fars.’ya da geçmiştir, bk. TVerSöz. 92, 726.

²³ Baskı: مُصْحِك²⁴ Baskı: چتر

bayramlı ²⁵(بیرملي). •Ar. *yevme* ‘*iydi* (يوما عيدي), Osm. 1665: *yevmu*’l-‘*iyd* ‘giorno di festa; yortı günü’, BdP 963, BdP-K. 946. •Fars. *rūz-i çešnī* (روز چشني), Osm. 1687: *rūz-i çeşen*, yortı ~ yortü, yortı günü, ağır gün, ‘*īd*, beyrām, *yevm-i* ‘*īd*, çerīş; festum, dies festus’, Men.C. 569. •İt. ! *affrettarsi* [T. ivmek], Misc. TEZA 3890: doğrusu, el yazısı ile buraya eklenen *fešta* ²⁶ ya da baskıda bir alt satıra kaymış [festivo]. •Lat. ! *festinare*, fakat doğrusu [festivus] olmalı ²⁷. – s. 38, 39.

bilemek → çarhlamak.

bişmemiş → çig.

boğda küregi → kürek.

boğda şavurmak (بغده صآورمق). •Ar. *zerā* (نری) ‘savurmak’, AK 386, DzIA 1148.

•Fars. *gendum mirvāh kerdan* (گندم مرواح کردن) ‘buğdayı savurmak’. •İt. *sventolare*.

•Lat. *ventilare*. – s. 46, 47.

bögrek (بوكرک), Osm. 1680: bögrek ~ böbrek, Men. 935. •Ar. *kulve* (كلوه), *kulye* (كلييه) ‘kidney’, Maw. 900. •Fars. *gurde* (گُرده) ‘ren, renes’, Men.C. 1461; *muhre*[-i] *pušt* (مهره پشت) ‘the back bone’, Ste. 1354, ayrıca krş. GLP 334. •İt. *reni*. •Lat. *renes*. – s. 44, 45.

bol (بول); *büyük* (بويوك). •Ar. *vasī* (وسيع). •Fars. *buzurk* (بزرک) ‘büyük, geniş, ferah’, BFS 104; *vasī* (وسيع). •İt. *vasto*. •Lat. *vastus*. – s. 46, 47.

bundan (بوندن). •Ar. *min hunā* (من هنا). •Fars. *ez-īn-cā* (از اینجا). •İt. *di qui*. •Lat. *hinc*. – s. 34, 35.

büyük → bol.

cādūgār (جادوکار) < Fars. *cādūgār* ~ *cādūger* ‘büyü yapan (kimse), büyütücü’, MBTS 179, Ste. 349; Osm. 1680: *cādūger*, Men. 1453; *epsūnçı* (ايسونچي), Osm. 1665: *efsūnci* ‘büyütücü’, BdP-K. 348 ~ *efsūnçı* (افسونچي). •Ar. *sāḥir* (ساحر); *rāḳī* ²⁸(راقى) ‘büyütücü’, BFS 306. •Fars. *cādūgār* (جادوکار); *efsūnger* (افسون گر). •İt. *chi incanta*. •Lat. *veneficus*. – s. 46, 47.

²⁵ Misc. TEZA 3890 bulunan baskıda el yazısı ile buraya گُون (gün) sözcüğü de eklenmiş.

²⁶ Orijinal baskıda *bayramlı* sözcüğünün İt. karşılığı *affrettarsi* ‘ivmek, sür‘at etmek, ‘acele etmek, BdP 63’ olarak verilir; ancak sözcüğün İt. karşılığı hatalıdır. Doğru karşılığı ise Misc. TEZA 3890’da bulunan baskı üzerine el yazısı ile *fešta* ‘yortı günü, ‘īd, BdP 858’ olarak eklenmiştir. İlaveten, bu sözcükler için baskıda bir dizgi hatası olduğu anlaşılmakta; çünkü doğru İt. anlam, orijinal metnin bir alt satırına kaymış *festivo* ‘holiday’, Rgzz. 1818, sözcüğüdür.

²⁷ *bayramlı* sözcüğünün Lat. karşılığı orijinal baskıda bir alt satıra kaymış olan *festivus* ‘lively, festive, OLD 75’ olmalı. Sözcük için baskıda verilen *festinare* karşılığı ise hatalıdır; çünkü *festinare* = 1612: ?*öflemek* [‘evmek’] (eufflemek), Meg.; 1680: *ivmek* günl. *evmek*, Men. 619.

²⁸ Baskı: راقى

cānib → taraf.

cārī (جاری); *şaṭṭ* (شط). •Ar. *nehr* (نهر); *şaṭṭ* (شط) ‘büyük nehir’, MBTS 1157. •Fars. *rūd* (رود)²⁹ ‘ırmak, çay’, MBTS 1031; *şaṭṭ* (شط). •İt. *fiume*. •Lat. *flumen*. – s. 42, 43.

cevāb vérmek (جواب ويرمك). •Ar. *cevāb* (جواب). •Fars. *cevāb dāden* (جواب دادن) ‘to answer for, to be responsible’, Ste. 375. •İt. *rispondere*. •Lat. *respondere*. – s. 44, 45.

çarhlamak (چرخلمق); *bilemek* (بيلمك). •Ar. *sann* (سن) ‘to sharpen’, AED 433; *çarḥ* (چرخ) bk. TMEN III 63 çarq; per. → tü. maschinenrad [makina tekerleği]; *sakl* (سقل) ‘polish’, John. 705. •Fars. *tīz kerdn* (تیز کردن), <tez kardan> ‘to sharpe, to give an edge’, Ste. 341; *çarḥ zeden* (چرخ زدن) ‘to turn, to spin’, Ste. 390. •İt. *aguzzare*. •Lat. *acuere*. – s. 38, 39.

çevirmek → dönmek.

çiçek → gül.

çiçeklenmek (چيچكلنمك). •Ar. *ezhere ~ izherre* (ازهر) ‘to bloom’, Maw. 79; *efra* (افرع) ‘hairy, hirsute, shaggy’, Maw. 141 < fara‘a, far‘ ‘to branch out [dallanıp budaklanmak]’, AED 707. •Fars. *gul der āverden* (گل در آوردن) ‘çiçek açmak’. •İt. *fiorire*. •Lat. *florere*. – s. 40, 41.

çig (چيك); *bişmemiş* (بشمميش), Osm. 1680: *bişmek*; yaygın olarak, *pişmek*, Men. 833. •Ar. *nī‘* (نيء)³⁰ ‘to be raw, uncooked; half-cooked’, Maw. 1196, AED 1014, John. 1348. •Fars. *nā-puḥte* (ناپخته); *nā-resīde* (نارسیده). •İt. *acerbo*. •Lat. *acerbus*. – s. 38, 39.

çingirmek (چينكرمك), krş. çimdir- ‘çimdiklemek’, KBS 243. •Ar. *ḫaraḍa* (قرض)³¹ ‘to gnaw, nibble at, champ’, Maw. 857; AED 757. •Fars. *enber kenden* (انبر كنندن); *pişkelīden* (پشكليدن) ‘to mark with the nails, to scratch’, Ste. 253. •İt. *pizzicare* ‘çimdiklemek; gicimek’, BdP-K. 296, Men. 3886. •Lat. *vellicare* ‘yolmak, çimdilemek, çimdiklemek’, Men.C. 1724. – s. 44, 45.

çoqlanmak (چوقلنمق); *arṭmaq* (ارطمق). •Ar. *tezeyyud* (تزید) ‘exaggeration’, AED 389, Maw. 313; *vāfir* (وافر). •Fars. *pur-ḡanīmet būden* (پرغنیمت بودن); *iḫrūn şuden* (اقرון شدن) ya da şöyle olmalı: *iḫrān şūden*, <iḫrān> ‘giving power or wealth’, Ste. 87 + <şuden> ‘to be’, Ste. 738; ayrıca şuraya bk. *abundare* → اقران, Men.C. 8. •İt. *abbondare*. •Lat. *abundare*. – s. 36, 37.

²⁹ Baskı: دود

³⁰ Baskı: نج

³¹ Baskı: قرص

çömlekçi → bardakçı.

đamar (ضممر) ~ *tamar* (طَمر), Osm. 1680: طمر imlasıyla 'damar' telaffuzu, fakat aynı yerde 'tamar açmak', Men. 3125 < ET. tamır/tamar 'a.a.', TETTL II 298. •Ar. *ırk* (عرق); ! *đamar* (ضممر), bu sözcük imla - telaffuz benzerliği yönüyle T. đamar ~ tamar ile karıştırılmış olmalı; oysa Ar. đamara (ضممر) 'thin, slim, slender', AED 545. •Fars. *reg* (رڭ) 'damar', BFS 316. •İt. *vena*. •Lat. *vena*. – s. 46, 47.

dayanmak → karşıya тұрмақ.

delüce ot ³² (دلوجه اوت) 'buğday aralarında biten siyah, acı bir bitki', TTS 1069; *zevān* (زَوَان). •Ar. *zīvān* ³³ (زِيوان) 'buğday delicesi', LE 967, Ste. 635. •Fars. *şeylem* (شيلم) 'karaca tohumudur, bazı buğday arasında vaki olur, müskirdir kim yerse aklı zail olur', AK 529, Maw. 682; ? (گَرگاش) ya da GLP 473 (گَرگاس). •İt. *zizania*. •Lat. *zizania*. – s. 54, 55.

demür (دمور) ~ *temür* (تمور). •Ar. *ḥadīd* (حديد); *mirrīḥ* (مريخ) 'astr., Mars', AED 902; el-Mirrīḥ, Maw. 1025. •Fars. *āhen* (اهن). •İt. *ferro*. •Lat. *ferrum*. – s. 38, 39.

-den (دن) 'ek, çıkma durumu'. •Ar. *min* (من). •Fars. *ez-* (از). •İt. *de*. •Lat. *a, ab*. – s. 34, 35.

derīçe → pāce.

dermān (درمان); *ilāc* (علاج). •Ar. *ilāc* (علاج); *devā* (دوا). •Fars. *ilāc* (علاج); *çāre* (چاره). •İt. *rimedio*. •Lat. *remedium*. – s. 44, 45.

dilemek → istemek.

đin → ĩmān.

dipsiz, qarārsız deryā (ديبىسز، قارارسز دريا); *pek deriñ* (پك دريك) 'deriñ ve dipsiz su', Men.C. 9. •Ar. *hevl* (هول) 'terror, fright', AED 1038; *lā-qarār leh* (لا قارار له) 'kararı yok'. •Fars. *cāy-i bī-ḥadd-i pāyān* (جاي بي حد پايان) 'sınırı ve sonu olmayan mahal'; *gamr* (غمر) 'cowering, overflowing (water)', Ste. 894, Maw. 805, GLP 3. •İt. *abbisso*. •Lat. *abyssus*. – s. 36, 37.

dirimek (ديريمك) 'dirilmek; yaşamak, ömür sürmek' ile aynı, TTS 1170; *yaşamak* (يشامق). •Ar. *ḥayīye* (حيى), *āşe* (عاش) 'to live', Maw. 497, 743. •Fars. *zindegānī dānisten* (زندگاني دانستن) 'yaşamı bilmek', BFS 332, 276; ayrıca bk. GLP 467. •İt. *vivere*. •Lat. *victitare*. – s. 50, 51.

doğrı → gerçek.

doğruluk → gerçeklik.

³² Baskı: دونوجه اوت

³³ Baskı: زيزان

dönmek (دَوْنَمَك); *çevirmek* (چَوْرَمَك). •Ar. *dāre* (دَار) ‘to turn’, *kalebe* (قَلَب) ‘to turn’, *havvele* (حَوَّل) ‘to turn (into)’, Maw. 532, 870, 494. •Fars. *gerdānīden* (گَرْدَانِيدَن) ‘to change from one state to another’, Ste. 1022; *ber-gerdānden* (بِرْگَرْدَانَدَن) ‘geri çevirmek, döndürmek’. •İt. *voltare*. •Lat. *vertere*. – s. 52, 53.

düşmiş → uşak burakılmış.

düşürmek → uşak burakmak.

efsentin (اَفْسَنْتِين) ‘wormwood, artemisia absinthium’, Redh. 157; Osm. 1665: ebsintūn ~ efsintūn, BdP-K. 345; Osm. 1680: efsentūn ~ efsenfin, Men. 320. •Ar. *efsenfin* (اَفْسَنْتِين) ‘absinthe, wormwood’, Maw. 142. •Fars. *efshintin-i Rūmī* (اَفْسَنْتِين رُومِي) Yun. ‘wormwood’, Ste. 83. •İt. *assenzo*. •Lat. *absinthium*. – s. 36, 37.

efsünçī → cādūgār.

emcek (اَمَجَك). •Ar. *ṣadī* ³⁴(ثَدِي) ‘female breast’, AED 102, Maw. 399; ?*deys* ya da *dīs* دِيس GLP 438 ile aynı. •Fars. *pistān* ³⁵(پِسْتَان) ‘meme’, BFS 140. •İt. *tette*. •Lat. *ubera*. – s. 48, 49.

emcekden kesmek (اَمَجَكْدَن كَسْمَك), Osm. 1680: emcek, Men. 415. •Ar. *қағаме* (قَطَم) ‘to cut off’, Maw. 868; *қаға'a mine'l-ḥalīb* (قَطَع مِّنَ الْحَلِيب) ‘sütten kesmek’. •Fars. *ez-şīr burīden* (از شیر بریدن) ‘sütten kesmek’. •İt. *dislattare*. •Lat. *ablactare*. – s. 34, 35.

epsünçī → cādūgār.

eski (اَسْكِي). •Ar. *atīk* (عَتِيق). •Fars. *kuhne* (كُهَنَه); *kaḏīm* (كَدِيم) < Ar. •İt. *vecchio*. •Lat. *vetus*. – s. 50, 51.

eşki (اَشْكِي), Osm. 1680: ekşi, Men. 354. •Ar. *ḥāmiṣ* (حَامِص) ‘sour, acid, acidulous’, Redh. 757. •Fars. *turş* (تُرَش) ‘sour, tart acid’, Pom. 253. •İt. *acer*. •Lat. *acer*, <*ācer*; -*cris*, -*cre*> ‘sharp, sour, pungent, piercing’, OLD 3. – s. 38, 39.

etek (اَتَك); *peş* (پَش) ‘a tuft hanging loose at the end of a turban, sash or belt’, Ste. 251. •Ar. *zeyl* ³⁶(ذَيْل) ‘a skirt’, Redh. 952; *ezyāl* ³⁷(اَذْيَال) ‘çkl. zeyl; skirts’, Redh. 55. •Fars. *dāmen* (دَامَن) ‘etek, zeyl’, Zen. 421; *perāmen* (پِرَامَن) ‘skirt’, Ste. 264 = Osm. 1665: lembo ‘pīrāmen, etek, zeyl, dāmen’, BdP 1238 ile aynı. •İt. *lembo*. •Lat. *fimbria*. – s. 40, 41.

³⁴ Baskı: ثَدِي

³⁵ Baskı: پِسْتَان

³⁶ Baskı: ذَيْل

³⁷ Baskı: اَذْيَال

ey keser (اي كسر), <ey> [belki eyi] için bk. Men. 575 <ei> vul. pro. <ejü> 'buono'; *keskün* (كسكون). •Ar. *mesnün* (مسنون) 'sharpened', Maw. 1042; *hadda* ~ *hadd* (حد) 'to sharpen, hone a knife', AED 159. •Fars. *tīz* (تیز), <tez> 'sharp', Ste. 341; *tēz* 'schnell, eilig, flink' < per. *tīz* (ältere Aussprache) *tēz*, Räsänen VEWb. 477; *tund* (تند) 'swift, rapid', Ste. 237; *bārīk* (باريك) 'subtile, slender', Ste. 148. •İt. *acuto*. •Lat. *acutum*. – s. 38, 39.

fedā (فدا), T. < Ar. *fidā* 'fidye vererek bir esiri esaretten kurtarma', TETTL III 81; Osm. 1680: *fedā*, Men. 3476; *āzādlik* (ازادلق); *kurtulmak* (قورتلمق). •Ar. *halās* (خلاص); *itk* (عتق); *fedā* ~ *fidā* (فدي) 'to redeem, ransom', Maw. 818, AED 700. •Fars. *fidā* (فدا) 'ransoming, paying a ransom', Ste. 910; *āzādī* (ازادي) 'liberty', Ste. 42. •İt. *redentione*. •Lat. *redemptio*. – s. 42, 43.

felek-i sevābit (فلک ثوابت) 'on iki burcun yer aldığı sekizinci gök katı', MBTS 374. •Ar. *feleku's-sevābit* ³⁸ (فلک الثوابت). •Fars. *felek-i sevābit* (فلک ثوابت). •İt. *firramento*. •Lat. *firramentum*. – s. 40, 41.

ğayb démek (غیب دیمک). •Ar. *tunebbi* (تُنَبَّيْ) 'haber vermek', DzIA 1142 ile aynı; *nubūvet kerdn* (نبوة کردن) 'kehanet etmek', <nubūwat> 'prophecy', Ste. 1385. •İt. *profetizare*. •Lat. *vaticinari* 'evvelden bilüp söylemek; gāib ~ gāyb söylemek', Men.C. 1720. – s. 48, 49.

ğayret (غیرت) ~ *kayret* (قیرت), Osm. 1641: *kayret*, Mol-Świę. 347. •Ar. *ğayret* (غیره). •Fars. *ğayret* (غیرت). •İt. *zelo*. •Lat. *zelus*. – s. 54, 55.

ğayretli (غیرتلی), Osm. 1687: *ğayretlü*, Men.C. 1803. •Ar. *ğayūr* (غیور). •Fars. *ğayret-dār* (غیرت دار). •İt. *zelante*. •Lat. *zelans*. – s. 54, 55.

ğazel (غزل); *şi'r* ³⁹ (شعر). •Ar. *beyt* (بیت); *şi'r* (شعر); *ğazel* (غزل). •Fars. *beyt* (بیت); *şi'r* (شعر); *naẓm* (نظم). •İt. *verso*. •Lat. *versus, carmen*. – s. 52, 53.

ğazelhānlık → *şi'r démek*.

gece kuşu (گچا قوשי), Osm. 'gice kuşu, şeytān kuşu, yarese, yarasa', Men.C. 1745. •Ar. *vaṭvāt* (وطواط) 'bat', Maw. 516; [Türkçede] *huffāşe* ⁴⁰ (خفاشه); *haffāfīş* ⁴¹ (خفافیش) çkl. *huffāş* 'yarasalar'. •Fars. *şeb-pere* (شب پره) 'a bat', Ste. 730; *huffāş* (خفاش). •İt. *nottola*. •Lat. *vespertilia*. – s. 52, 53.

geçürmek → *atmak*.

³⁸ Baskı: الثوابت

³⁹ Baskı: شوعر

⁴⁰ Ar. *huffāş*. Burada verilen *huffāşe* karşılığı ise ancak Türkçede türetilmiştir, bk. MBTS 516. Dolayısıyla buradaki telaffuz Türkçeye aittir.

⁴¹ Baskı: خفافیش

gerçek (كرچك); *doğru* (دو غري). •Ar. *ḥaqqan* (حقاً); *şıdık* (صدق). •Fars. *yakīnen* (یقیناً); *be-ḥaqqā* (بحقیقه). •İt. *veramente*. •Lat. *verè*. – s. 46, 47.

gerçeklik (كرچكلك); *doğruluk* (دو غريلق); *ḥaqq* (حق). •Ar. *el-ḥaqq* (الحق); *eş-şıdık* (الصديق). •Fars. *rāstī* (راستی) ‘doğruluk’, MBTS 1015; *ḥaqq* (حق). •İt. *verità*. •Lat. *veritas*. – s. 52, 53.

géydirmek → géyinmek.

géyincek → aşpāb.

géyinmek (كينمك); *géydirmek* (كيدرمك). •Ar. *lebiše* (لبس), *telebbese* (تلبس) ‘to wear’, Maw. 915, 364. •Fars. *pūṣānīden* (پوشانیدن) ‘giydirmek’, *pūṣīden* (پوشیدن) ‘giyinmek’, BFS 148. •İt. *vestire*. •Lat. *vestire*. – s. 48, 49.

gitmek (كتمك); *varmak* (وارمق). •Ar. *zehebe* (ذهب), *meḏā* (مضى) ‘to go’, Maw. 564; *rāḥa* (راح) ‘to go’, Maw. 569. •Fars. *reften* (رفتن). •İt. *andar via*. •Lat. *abire*. – s. 34, 35.

gizlemek (كيزلمك); *şaklamak* (صقلمق). •Ar. *ḥaḫfiye* (خفى) ‘to hide (oneself)’, Maw. 517; *ḥabā’e ~ ḥabbā’e* (خبنى) ‘to hide’, AED 224, Maw. 503. •Fars. *pinhān kerdan* (پنهان کردن). •İt. *nascondere*. •Lat. *abscondere*. – s. 36, 37.

görmek (كورمك). •Ar. *naẓara* (نظر) ‘to look’, Maw. 1178; *kaşa’a* (قشع), *ra’ey* (راي) ‘vedere’, DzIA 1143. •Fars. *dīden* (دیدن) ‘görmek’; *mī bīnem* (می بینم) ‘görüyorum’. •İt. *vedere*. •Lat. *videre*. – s. 50, 51.

gözden şalmaq (كوزدن صلمق) ‘gözden uzaklaştırmak’, TTS 1812. •Ar. *razale* (ردل) ‘to reject, discard’, Maw. 582; *ḥaḫare* (حقر) ‘to despise, scorn’, AED 193; *nefere* (نفر) ‘to flee, run away’, Maw. 1183. •Fars. *nefret dāšten* (نفرت داشتن) ‘to abhor, hold in abomination’, Ste. 1415; *mekrūh dāšten* (مکروه داشتن). •İt. *abbominare*. •Lat. *abominari*. – s. 36, 37.

gözden yaş tökmek → ağlamak.

gül (كل); *çiçek* (چيچك). •Ar. *zehr* (زهر) ‘flowers’, Maw. 610; *verd* (ورد), çkl. *vurūd* (ورود) ‘rose(s); blossoms, flowers, bloom’, AED 1061. •Fars. *gul* (گل); *verd* (ورد). •İt. *fiore*. •Lat. *flos*. – s. 40, 41.

gülüş (گولیش). •Ar. *ḍaḥuk* ⁴² (صَحْك), <ḍaḥik> ‘laughter, laughing’, Maw. 709, AED 536; *muḏḥak* (مَضْحَك). •Fars. *ḫande* (خنده); *kaḫḫaha* (قهقهه). •İt. *riso*. •Lat. *risus*. – s. 42, 43.

⁴² Baskı: صَحْك

gülmek (كُلْمَك). •Ar. *zāḥak* (ضَحَك), <zāḥike> ‘to laugh’ Maw. 709, AK 562. •Fars. *ḥandīden* (خَنْدِيدَن) ‘to laugh’ Ste. 477; *meyḥandem* (مِیْخَنَدَم)⁴³ ‘gülüyorum’. •İt. *ridere*. •Lat. *ridere*. – s. 42, 43.

gümrük (كُومَرُك); *pāc* (پَاچ), 1688 G. Miselli: *pac* (pagi) ‘gabella’ < Fars. *bāc*, StPers. §25. •Ar. *gumruk* (كُومَرُك); *pāc* (پَاچ). •Fars. *gumruk* (كُومَرُك); *deh-yek* (دِه یَك) ‘bir tür emlak vergisi, öşür’, BFS 300. •İt. *dacio*⁴⁴. •Lat. *vectigal*. – s. 48, 49.

?gümrük dutmek (كُومَرُك دُوتْمَك) ‘kaçakçılık’. •Ar. *ʔiziddu’l-me’mūr* (ضِد الْمَامُور) [belki *ṣaddu’l-me’mūr* ‘görevliyi engelleme’]; *tehrīb mine’l-gumruk* (تَهْرِيب مِیْنِ الْكُومَرُك) ‘gümrükten kaçırma’. •Fars. *dozdī-yi ḥaḳḳ-i ‘uṣr* (دُوزْدِی حَقْ عَشُور) ‘öşür hakkı hırsızlığı’. •İt. *contrabando*⁴⁵. •Lat. *vectigalis defraudatio* ‘vergi kaçakçılığı’. – s. 48, 49. || Krş. Osm. 1665: memnū‘lık; memnū‘ olan metā‘uñ alması, yükletmesi; gümrük resminüñ oğurlaması ‘contrabanda’, BdP-K. 624.

günāhden açmak (كُنَاهْدَن اچْمَك) ~ ‘günāhden aşmak’; Osm. 1665: suçdan geçmek ‘assolvere’, BdP-K. 421 ile aynı. •Ar. *ḥalle* (حَل) ‘to be or become lawful, legal, licit ext.’, Maw. 484. •Fars. *gunāh baḥṣīden* (كُنَاه بَخْشِیْدَن). •İt. *assolvere*. •Lat. *absolvere*. – s. 36, 37.

gün aşırı ısıtma (كُون اَشُورِی اِسْتَمَه). •Ar. *el-ğibb* (الْغِبْب) ‘to attack every other day (‘alā someone, of fever)’, AED 664; *ḥumma[-i] müṣelleṣe* (حُمَه مَثْلَثَه) ‘febre terzana’, Men. 1809. •Fars. *teb-i nevbet* (تَب نَوِبَت) ‘intermittent fever’, John. 302. •İt. *febre terzana*. •Lat. *febris tertiana*. – s. 38, 39.

güzellik (كُوزَلَلِك). •Ar. *ḥusn* (حُسْن); *cemāl* (جَمَال). •Fars. *ḥusn* (حُسْن); *ḥōṣ-endām* (خُوش اَنْدَام)⁴⁶. •İt. *vaghezza*. •Lat. *venustas* ‘güzellik, lātāfet, zārāfet’, Men.C. 1734. – s. 46, 47.

güzel yüzlü (كُوزَل یُوزَلُ). •Ar. *ṣabīḥ* (صَبِیْح) ‘beautiful, pretty’, Maw. 688; *cemīl* (جَمِیل). •Fars. *ḥūb-rūy* (خُوب رُوی). •İt. *gratioso*. •Lat. *venustus*. – s. 46, 47.

ḥācılaryolu (خَاجِیْلَر یُولُی); *ṣamanuğrısı* (صَمَان اَوْغْرِیْسِی) ‘hlk. Samanyolu’, MBTS 453, 1057. •Ar. *ṭarīḳu ṭ-tebbāne* (طَرِیْقُ التَّبَانَه), <tebbāne> ‘Milky Way, galaxy’, Maw. 267. •Fars. *kehkeṣān* (كِهْكَشَان). •İt. *Via Lattea*. •Lat. *Via Lactea*. – s. 50, 51.

ḥākan → pādīṣāḥ.

⁴³ Baskı: مِیْخَنَدَم

⁴⁴ Baskıda hatalı karşılık, *contrabando*; doğrusu, *dacio* ~ *dazio*.

⁴⁵ ! Orijinal baskı İt. karşılıktaki sorun vardır. Burası için orijinal baskıda verilen karşılık İt. *dacio* (*dazio*) sözcüğüdür. Oysa orijinal baskıda buradaki karşılıkla bir alt satırda verilen İt. *contrabando* karşılığı karışmış görünüyor. Yukarıda bu karışıklık giderilmiştir. Ayrıca krş. 74 ‘contrabanda’.

⁴⁶ Baskı: خُوش اَنْدَم

ḥaḳḳ → gerçeklik.

ḥayfā → vay.

ḥelāl oğul (حلال اوغل) = Osm. 1665: ḥelāl-zāde ‘figlio legittimo: evlilikten doğma, olma oğul; öz oğul’ ile aynı, BdP 447; karşıt anlamı ise veledu’z-zinā, ḥarām-zāde ‘figliuolo illegittimo: veledizina, piç’, BdP 910. •Ar. *veledu’l-ḥalāl* (ولد الحلال). •Fars. *ḥalāl-zāde* (حلال زاده). •İt. *figlio legittimo*. •Lat. *filius legitimus*. – s. 40, 41.

hemān (همان), Osm. günl. 1533: ehemén, emén, Arg. 182; 1680: hemān, Men. 5488; Osm. hāmān ‘sogleich, ebenso’ < Fars. hamān, Räsänen VEWb. 158; *tiz* (تیز) < Fars. *tiz* ~ *tēz* ‘schnell, eilig, flink’, StPers §611. •Ar. ‘*ācilen* (عاجلاً) ‘quickly, promptly, rapidly, speedily, fast’, Maw. 741; *serī’an* (سريعاً) ‘quickly, promptly, rapidly, speedily, fast’ Maw. 631. •Fars. *hemān ki* (همین که) ‘in the same time that’, Ste. 1513; hemāndem ki (هماندم که). •İt. *subitamente*. •Lat. *repente*. – s. 44, 45.

her yérde (هر یرده). •Ar. *fī kulli mekān* (في كل مكان). •Fars. *der heme-cā* (در همه جا). •İt. *dapertutto*. •Lat. *ubique*. – s. 48, 49.

hirre → kedi.

ḥürmet (حرمت); ‘izzet (عزت). •Ar. *kerāme* (كرامة) ‘dignity’, Maw. 890; *veḳār* (وقار). •Fars. *ḥurmet* (حرمت); *veḳār* (وقار); *tekrīm* (تكریم). •İt. *rispetto*. •Lat. *respectus*. – s. 44, 45.

İbrāhīm (ابراهيم). •Ar. *İbrāhīm* (ابراهيم). •Fars. *İbrāhīm* ⁴⁷(ابراهيم). •İt. *Abrahamo*. •Lat. *Abraham*. – s. 36, 37.

igrenmek (ایگرنمک); *ikrāh étmek* (اكره ايتمك). •Ar. *ḳazzaze* ⁴⁸(قَزَزَ) ‘to disgust’, Maw. 859; *kerh* (كره). •Fars. *neḳret kerdn* (نفرت كردن). •İt. *abborrire*. •Lat. *abhorriere*. – s. 34, 35.

ikrāh étmek → igrenmek.

‘ilāc → dermān.

ilpize → yilpize.

īmān (ایمان); *dīn* (دين); *mezheb* (مذهب). •Ar. *īmān* (ایمان); *i tiḳād* (اعتقاد); *dīn* (دين). •Fars. *īmān* (ایمان); *i tiḳād* (اعتقاد). •İt. ! *confidare* [krş. inanmak] ya da Misc. TEZA

⁴⁷ Baskı: ابراهيم

⁴⁸ Baskı: قَزَزَ

- 3890: el yazısı buraya eklenen *fede*⁴⁹. •Lat. ! *fidere* [krş. inanmak], oysa doğrusu [fides]: ‘dīn, īmān, Īslām, kīṣ, libāsūt-taḳvā’, Men.C. 572, olmalı. – s. 38, 39.
- inanmak***⁵⁰ (انتمق); *i ‘timād étmek* (اعتماد اتمك). •Ar. *i ‘timād*⁵¹ (اعتماد); *emn* (امن); *şıdk* (صدق). •Fars. *i ‘timād kerden* (اعتماد کردن) ‘to rely’, Ste. 73. •İt. ! *festivo* [krş. bayramlı] ya da Misc. TEZA 3890: el yazısı ile buraya eklenen ! *battezzare* [T. vaftiz etmek], ancak doğrusu [confidare]⁵²: ‘rifidare, confidare; inanmak’, BdP 1800, olmalı. •Lat. ! *festivus* oysa doğrusu [fidere]⁵³: ‘inanmak, i‘tikād, i‘timād, ittikā etmek’, Men.C. 571, olmalı. – s. 38, 39.
- inkār étmek** (انكار اتمك). •Ar. *kefere* (كفر) ‘to be or become an unbeliever’, Maw. 897; *cehade* (جدد) ‘to disbelieve’, Maw. 412; *nekere* (نكر) ‘inkar etmek, tanımamak’. •Fars. *inkār kerden* (انكار کردن). •İt. *abnegare*. •Lat. *abnegare*. – s. 34, 35.
- ishāl** (اسهال) ‘yürek sürmek’, TTS 4772. •Ar. *ishālu ‘l-baṭn* (اسهال البطن). •Fars. *ishāl-i şikem* (اسهال شکم), <shikam> ‘the belly, paunch, stomach’, Ste. 754. •İt. *flusso*. •Lat. *fluxus*. – s. 42, 43.
- işkenbe** (اشكنبه), Osm. 1680: işkembe, Men. 243 < Fars. işkanba, şikanba ‘karın ve içindeki organlar’, TETTL III 661. •Ar. *em ‘ā‘u ‘r-reyyis* (امعاء الرئيس), Ar. çkl. <em‘ā> ‘intestines, bowels, entrails’, AED 916, Maw. 170; *kerş* (كرش) ‘karın’, AK 814. •Fars. *em ‘ā‘-i buzurg* (امعاء بزرگ). •İt. *insogna*: GLP 173 ile aynı. •Lat. *abdomen*. – s. 34, 35.
- istemek** (ايستمك); *dilemek* (ديلمك). •Ar. *rāde* (راد) ‘to look for, search for, seek’, Maw. 569; *temennā* (تمنى) ‘dilemek, arzu etmek’; <temennī> ‘istek, dilek, talep’, MBTS 1232. •Fars. *hāsten* (خواستن) ‘to ask, petition’, Ste. 438; *mī hāham* (می خاهم) ‘istiyorum’. •İt. *volere*. •Lat. *velle*. – s. 44, 45.

⁴⁹ Orijinal baskıda kelime *confidare* ‘inanmak’ olarak kaydedilmiştir. Kelimenin doğru karşılığı baskı üzerinde el yazısı ile *fede* [= Arg. 159: “dīn”; Rgzz. 1813: “faith; belief”] olarak düzeltilmiştir.

⁵⁰ Baskı: اتمق

⁵¹ Baskı: اعتماد

⁵² Orijinal baskıda sözcüğün İt. karşılığı *festivo* (bk. bayramlı) ve Misc. TEZA 3890’da bulunan baskı üzerine el yazısı ile *battezzare* ‘to baptize; to name, Rgzz. 1572’ olarak verilir. Oysa sözcüğün doğru İt. karşılığı bir alt satıra kaymış *confidare* [confidanza, i‘timād, i‘tikād, tevekkül’, BdP 479] sözcüğüdür.

⁵³ Orijinal baskıda sözcüğün karşılığı *festivus* olarak kaydedilmiştir; açıklama için bk. bayramlı. Sözcüğün doğru karşılığı bir alt satıra kaymış olan *fidere*’dir.

i'tibār šāhibi (اعتبار صاحبي). •Ar. *mu'temed* (معتمد); *šāhibu i'timād* (صاحب اعتماد).

•Fars. *i'timādī*⁵⁴ (اعتمادی) 'worthy of confidence, reliable, trustworthy', Ste. 73;

i'tibārī (اعتباری) 'credible, trustworthy', Ste. 72. •İt. *fido*. •Lat. *fidus*. – s. 40, 41.

i'timād étmek → inanmak.

iz (ایز); *pey*⁵⁵ (پی). •Ar. *eşer* (اثر); *ḥaṭavāt* (خطوات) 'adımlar', krş. Men. 2915. •Fars.

nişān (نشان). •İt. *vestigio*. •Lat. *vestigium*. – s. 54, 55.

'izzet → hürmet.

'izzet étmek (عزت اتمک). •Ar. 'azā (عَزَا) ~ <'azze> 'to be or become precious', Maw.

760; *kerreme* (کرم) 'to honor', Maw. 891; *vaḳḳara* (وَقَر) 'to revere', Maw. 1243.

•Fars. *tevḳīr* (توقیر) 'hürmet etmek'; *ḥurmet kerdn* (حرمت کردن). •İt. *venerare*.

•Lat. *venerari* 'hurmet etmek', Men.C. 1729. – s. 46, 47.

ḳā'ide → ḳanūn.

ḳabūl itmemeḡ (قبول اِتمَمَکْ); *şalmaḡ* (صَلَمَقْ). •Ar. *leḳḳaḡa* (لَقَّحَ) 'shoot', Maw. 924;

mene'a (مَنْعَ) 'prevention', Maw. 1125; *ḳāvame*⁵⁶ (قَومَ) 'to resist', Maw. 847. •Fars.

meni' kerdn (مَنْعَ گَرْدَن) <mana' kardan> 'to restrain', Ste. 1330; *redd kerdn*

(رَدَ گَرْدَن) 'to resist, repulse', Ste. 573. •İt. *ributtare*. •Lat. *reiicere* 'braḳmaḡ,

ḳābūl itmemeḡ', Men.C. 1454. – s. 42, 43.

ḳanūn (قَانُون); *ḳā'ide* (قَاعِدَه). •Ar. *ḳanūn* (قَانُون). •Fars. *ḳanūn* (قَانُون). •İt. *regola*.

•Lat. *regula*. – s. 42, 43.

ḳapmaḡ ve ḳaçmaḡ (قَپْمَقْ و قَچْمَقْ). •Ar. *laḳīfe* (لَقْفَ) 'to snatch', Maw. 924, 366;

ḡaṭafe (خَطَفَ) 'a.a.', Maw. 515. •Fars. *ḡaṭaf kerdn* (خَطَفَ کردن). •İt. *rapir via*.

•Lat. *abripere*. – s. 36, 37.

ḳapular arası (قَپُولَر اَرَسِی) 'evin girişi, avlu'. •Ar. *dihlīz* (دِهْلِيز) 'ev ile kapı arasına

derler', AK 380 ~ ḡkl., *dehālīz* (دِهَالِيز); *rīvāk ~ rīvāk*⁵⁷ (رَوَاق) 'corridor, passageway,

hallway, vestibule, lobby', Maw. 597-98. •Fars. *feṣṣā-yi dergāh* (فضاي درگاه) 'kapı

önü'; *colov-ḡhān*⁵⁸ (جَلُوخان) 'evin ön kısmı, evin önündeki açıklık', BFS 215,

Ste. 369. •İt. *vestibolo*. •Lat. *vestibulum*. – s. 52, 53.

ḳarşıya ṭurmaḡ (قَارَشِيَه طُورْمَقْ); *dayanmaḡ* (دِينْمَقْ) = Osm. 1687: ḳarşı durmaḡ,

dayanmaḡ, Men.C. 1472 ile aynı. •Ar. *mena'a* (مَنْعَ) 'to prevent', Maw. 1125;

⁵⁴ Baskı: اعمادي

⁵⁵ Baskı: ير

⁵⁶ Baskı: قَومَ

⁵⁷ Baskı: زَاوَقَه. Bu sözcüğün çokluğunda hata vardır: زَوَاقَ (belki de رَوَاقَ). Doğrusu اَرْوَقَه

⁵⁸ Baskı: جَلُوخان; GLP 462 ile aynı.

‘*āraza* (عارض) ‘to oppose’, Maw. 743; *kāvame* (قاوم) ‘to resist’, Maw. 847. •Fars. *mena* ‘*kerden* (منع کردن) ‘to restrain’, Ste. 1330; *imtinā* ‘*kerden* (امتناع کردن) ‘to refuse, deny’, Ste. 98. •İt. *resistere*. •Lat. *resistere*. – s. 44, 45.

kaynamak (قینمق). •Ar. *galayān* (غلیان); *galī* (غلی) ‘boiling, ebullition’, AED 683. •Fars. *cūšīden* (جوشیدن) ‘to boil’, Ste. 378; *mī-cūšem* (میجوشم) ‘kaynıyorum’. •İt. *bollire*. •Lat. ! *fervore*, şöylesi daha doğru olmalı, <fervore> ‘kaynamak, kızmak, yanmak’, Men.C. 567. – s. 38, 39.

kaynamış* ⁵⁹ (قینمق). •Ar. *galayān* (غلیان) ‘boiling, ebullition’, AED 683. •Fars. *cūš* (جوش) ‘kaynamak ve galeyan manasınadır’, BK 125; *cūšīş* (جوشش) ‘a boiling, ebullition’, Ste. 378. •İt. *bollore*. •Lat. *fervore*, <fervor> ya da <fervore> ‘issilik, tizlik, hârâret’, Men.C. 567. – s. 38, 39.

kayret → *gayret*.

kayretlik (قیرتلك). •Ar. *gāre* (غار) ‘aver zelo [gayret sahibi olmak]’, DzIA 1177. •Fars. *gayret numūden* (غیرت نمودن). •İt. *zelare*. •Lat. *zelare*. – s. 54, 55.

kazmak (قزمو). •Ar. *ḥafr* (حفر) ‘kazmak ve çukur etmek’, AK 295. •Fars. *zemīn kenden* (زمین کنندن), <kandan> ‘to dig’, Ste. 1054. •İt. *cavare*. •Lat. *fodere*. – s. 42, 43.

kedi (کدی); *pişik* (پیشک), Osm. *pisi*, *pisik*, *püsük* ‘kedi’, TTS 3198; *hirre* (هره) ‘cat’, AED 1025. •Ar. *ḳaṭṭ* (قط) ‘male cat, tomecat’, AED 773; *sinnevre* (سنوره), <sinnevr> ‘cat’, Maw. 648. •Fars. *kurbe* (کربه) ‘kediye denir’, BK 302; Osm. 1680: *kürbe* ~ *gürbe* ‘gatto, gatta’, Men. 3893; *bezūne* (بزونه); *hureyre* (هریره) ‘kitten’, Maw. 1206. •İt. *gatto*⁶⁰. •Lat. *felix*. – s. 38, 39.

kefil (کفیل). •Ar. *kefil* (کفیل). •Fars. *zāmin* (ضامن) ‘a surety, sponsor, security, bondsman, bail’, Ste. 798. •İt. *rispondente*, GLP 351 ile aynı. •Lat. *vas: sponsor* ‘kefil’, Men.C. 1588. – s. 46, 47.

kemer → *kuşak*.

kerkedān (کَرکَدان), T. < Fars.; Osm. 1680: *kerkedān*, *gergedān*, *kerkeden*, Men. 3923. •Ar. *kerkedān* (کَرکَدان). •Fars. *kerkedān* (کَرکَدان) ‘the rhinoceros’, Ste. 1024. •İt. *lioncorno*. •Lat. *rinoceros*. – s. 42, 43.

keskün → *ey keser*.

⁵⁹ Baskıda anlam *kaynamak* olarak verilir. Kitapçığa ilave edilen doğru-yanlış cetvelinde ise sözcüğün doğrusu *kaynamış* olarak kayıtlıdır.

⁶⁰ Baskıda el yazısı ile şu şekilde düzetilmiş: *Felice Gatto*.

kılıç ağzı (قليج⁶¹ اغزي). *Ar. *femmu š-seyf* (فم السيف); *ḥaddu š-seyf* (حدالسيف). *Fars. *dem-i šemšīr* (دم شمشير). *İt. *filo*. *Lat. *acies*. – s. 38, 39.

kırmızı aru (قِرْمِزِي آرو). *Ar. *zenbūr* (زنبور) [Fars.] ‘eşek arısı’, MBTS 1383. *Fars. *zenbūr* (زنبور); *kenc* (کنج) GLP 462 ile aynı, ! ancak <kenc> ‘dilcik, küçük dil’, BK 424, Ste. 1053, fakat doğrusu *munc* (منج) ‘a hornet, wasp’, Ste. 1323, Men.C. 1744 olmalı. *İt. *vespa*. *Lat. *vespa*. – s. 52, 53.

kız (قز). *Ar. *ibne* (ابنه) ‘a daughter’, Redh. 14; *bint* (بنت) ‘a daughter; a girl’, Redh. 387; *benāt* (بنات) ‘çkl. bint; daughters, girls’, Redh. 387. *Fars. *duḡter* (دختر) ‘a daughter; a girl’, Ste. 504. *İt. *figlia*. *Lat. *filia*. – s. 40, 41.

konşu (قونشو). *Ar. *cār* (جار) ‘neighbor’, Maw. 406; *ḡarīb* (قريب). *Fars. *hem-sāye* (همسایه). *İt. *vicino*. *Lat. *vicinus*. – s. 50, 51.

kovmak → sürmek.

küçe (کوچه) ya da Osm. 1680: *koçe* ‘soḡāk, bāzār’, Men. 4058 < Fars. *kūçe*; *yol* (یول). *Ar. *zuḡāk* (زقاق). *Fars. *rāh-ı şehir* (راه شهر). *İt. *strada di città*. *Lat. *vicus*. – s. 50, 51.

kürek (کورک); *boḡda küregi* (بوغده کورکي). *Ar. *refš* (رفش) ‘shovel, spade’, Maw. 590; *mizrā* (منری⁶²) ‘yaba, kürek’, AK 902. *Fars. *mirvāḥ* (مرواح) Ar. *mirvaḥa* ile aynı olmalı; GLP 424 ile aynı; *pārū* (پارو) ‘kar küreğine dahi denir ki kar kürürler; bir nevine sıyrığı tabir ederler’, BK 578; *heyd* (هید) ‘ekincilerin yaba tabir ettikleri alettir ki onunla harman savururlar’, BK 353; *heyd-i ḡirmen* (هید خرمن⁶³) ‘an instrument for winnowing corn’, Ste. 1520. *İt. *sventolo*. *Lat. *ventilabrū*. – s. 46, 47.

kürek urmak (کورک اورمق) = Osm. 1687: kürek çekmek, Men.C. 1459 ile aynı. *Ar. *cedefe* (جدف⁶⁴) ‘to row (a boat)’, AED 115. *Fars. *helīse kešīden* (هلیسه کشیدن), <helīse> ‘an oar’, Ste. 1507; *kurek zeden* (کُرک زدن), T. kürek < ET. *kürgek*, TETTL IV 485. *İt. *remigare*. *Lat. *remigare*. – s. 44, 45.

kurt (قورت) ‘böcek, kurt’. *Ar. *dūde* (دوده), <dūdēt> ‘küçürek kurt, soḡulcan ve böcek ki haşeratın cümlesine ıtlak olunur’, AK 377. *Fars. *kirm* (کرم) Peh. ‘kurt, böcek’, BFS 492; *deydān* (دیدان) ‘worms’, Ste. 551 < Ar. *dūd*, *dūde* ‘kurt, böcek’, MBTS 307. *İt. *vermine*. *Lat. *vermix*. – s. 52, 53.

⁶¹ Baskı: قليج

⁶² Baskı: منره

⁶³ Baskı: *ḡirmen-i hīc* هيج خرمن; fakat metne uygun bir anlamı bulunmuyor. Muhtemelen burada bir hata var.

⁶⁴ Baskı: قندف

kurtulmak → fedā.

kuşak (قوشق); *kemer* (کمر). •Ar. *minṭaqa* (منطقه). •Fars. *minṭaqa* (منطقه). •İt. *zona*.
•Lat. *zona*. – s. 54, 55.

kuvet → şiddet.

kuzı kulağı (قوزي قولاغي); *türşe* (ترشه), Osm. 1680: *türşe* ‘kuzı kulağı’, Men. 1151.
•Ar. *ḥummāz* (حماض) ‘(wood) sorrel, oxalis; dock’, Maw. 488; *ḥummīza* (حميضه),
<*ḥummīz*> ‘(wood) sorrel, oxalis; dock’, Maw. 491. •Fars. *turšek* (ترشک) ‘wood-
sorrel’, Ste. 294, BFS 177; *turşāle* (ترشاله) ‘kurutulmuş kaysı ya da kurutulmuş
kaysı yaprağı’, ekşiliğinden kinaye olmalı, ayrıca şuraya bk. Sam. 350. •İt.
acetosa. •Lat. *acetosa*. – s. 38, 39.

maḥşer günü (محشر كوني). •Ar. *yevmu’l-ḳıyāme* (يوم القيامة); *yevmu’l-ḥisāb* (يوم الحساب).
•Fars. *rūz-i ḳıyāmet* (روز قیامت); *rūz-i ḥisāb* (روز حساب). •İt. *resurrectione*. •Lat.
resurrectio. – s. 44, 45.

maḥzar-ı ‘ulemā (محضر علما) ‘medrese’, Men.C. 9. •Ar. *maḥzaru’l-‘ulemā* (محضر العلما);
maḥfilu’l-ḥukemā (محل الحكم). •Fars. *cem’iyyet-i ‘ulemā* (جمعیت علما); *meclis-i*
‘ulemā (مجلس علما). •İt. *accademia*. •Lat. *academia*. – s. 36, 37.

meşāne (مثنانه) ‘sidik torbası, idrar torbası, kavuk’, MBTS 804. •Ar. *el-meşāne*
(المثنانه). •Fars. *şāşān* (شاشان) ‘işeyen’, GLP 462 ile aynı; fakat doğrusu, şāşdān
(شاشدان) ‘mesane, idrar torbası’, BFS 378, Ste. 723 olmalı; *meşāne* (مثنانه). •İt.
vesica. •Lat. *vesica*. – s. 52, 53.

mezheb → imān.

minṭaqa-i burūc (منطقه بروج) ‘Zodyak; gök küresinde, üzerinde on iki takım yıldızı
sıralanmış olan burçlar kuşağı’, MBTS 1392. •Ar. *minṭaḳātu’l-burūc* (منطقه البروج).
•Fars. *minṭaḳu’l-burūc* (منطق البروج). •İt. *zodiaco*. •Lat. *zodiacus*. – s. 54, 55.

mülk → padişāhluk.

ne yirde (نه یرده). •Ar. *fī eyne* (في عين). •Fars. [baskıda karşılığı verilmemiş]. •İt. *dove*
dunq[u]i. •Lat. *ubinam* ‘kanı, hanı’, Men.C. 1720. – s. 48, 49.

nireye (نیره). •Ar. *eyne* (عين); *li-eyne* (لاين). •Fars. *kocā* (کُجَا) ‘nere, neresi’, BFS
480, Osm. 1687: *kücā*, Men.C. 1720; *kodām-cā* (کدام جا)⁶⁵, <*kodām*> ‘hangi,
hangisi’, BFS 490. •İt. *dove*. •Lat. *ubi*. – s. 48, 49.

⁶⁵ Baskı: کدم جا

oğul (اوغل). •Ar. *ibn* (ابن) ‘son; child; boy’, Maw. 25; *bin* (بن) ‘sohn’, Zen. 201. •Fars. *puser* ~ *pisar* (پسر) ‘a son, boy, youth’, Ste. 250; *ferzend* (فرزند) ‘a son; a child’, Ste. 918. •İt. *figlio*. •Lat. *filius*. – s. 40, 41.

ölileri diriltmek (اوليلري ديرتمك) = Osm. 1687: dirgörmek, diriltmek, ölüyi diri kılmak, taze hâyât vermek, Men.C. 1476 ile aynı. •Ar. *ekāme l-mevtā* (اقام الموتى) ‘ölülere diriltti’; *iḥyā* (احيا) ‘diriltme, canlandırma’ MBTS 547. •Fars. *murdegān zinde kerdan* (مرده گان زنده كردن) ‘ölülere hayat vermek’; ‘the dead’ + ‘to bring to life’, Ste. 1212, 616. •İt. *resuscitare*. •Lat. *resuscitare*. – s. 44, 45.

örti → perde.

örtülmek (اورتولمك). •Ar. *setere* (ستر) ‘velâre’, DzIA 1144; *gaṭṭā* (غطي) ‘to cover’, Maw. 801. •Fars. *pōšiden* (پوشيدن) ‘to cover’, Ste. 260. •İt. *velare*. •Lat. *velare*. – s. 48, 49.

pāc → gümrük.

pāce (پاچه), T. < Fars.; *bāca* < *bād* ‘rüzgar’ + *cah/cā* ‘yer’, TETTL I 539; *deriçe* ⁶⁶ (دریچه) ‘a window’, Ste. 517; *pencere* ⁶⁷ (پنجره) [T. < Fars.] TETTL VI 347; Osm. 1680: *pencere*, Men. 895. •Ar. *tāqa* (طاقة) ‘window’, AED 550; *kuvve* (كوه) ‘small window’, Maw. 904; *rūzene* (روزنه) ‘a window’, Ste. 594. •Fars. *terece* (ترجه), bk. Pom. 72, 1445: *derce*, *derece* ‘pencere, delik’; 1514/15: *terece* ‘window’ < Fars. *deriçe*; *rōzan*[-i] *gurfē* (روزن غرغه), < *ravzan* ~ *rozan* > ‘a window’, John. 637 + < *gurfet* > ‘a parlour’, Ste. 885. •İt. *finestra*. •Lat. *fenestra*. – s. 38, 39.

pādişāh (پادشاه); *şāh* (شاه); *ḥaḳān* (خاقان) ‘hükümdarlar hükümdarı’ < *T. ~ Moğ. *kağan* [> *xakan*], KBS 402. •Ar. *melik* (مَلِك); *sulṭān* (سُلْطَان). •Fars. *pādişāh* (پادشاه); *şāh* (شاه); *ḥāḳān* (خاقان). •İt. *rè*. •Lat. *rex*. – s. 42, 43.

padişahluk (پادشاهلوق) = Osm. 1680: *pādişāhlık*, Men. 639; *mülk* (مُلْك) ‘regno’ Men. 4896. •Ar. *salṭana(t)* (سُلْطَنَة); *mulk* (مُلْك). •Fars. *padişāhī* (پادشاهی); *mulk* (مُلْك). •İt. *regno*. •Lat. *regnum*. – s. 42, 43.

parlamak (پرلمق). •Ar. *şa şa’a* (شعشع) ‘to radiate, shine, beam’, Maw. 671; *leme* ‘a (لمع) ‘to shine, glitter, glisten, gleam, beam, flash, sparkle, radiate, glow, dazzle’, Maw. 926. •Fars. *diraḥşiden* (درخشيدن); *ziyā dāden* (ضيا دادن). •İt. *risplendere*. •Lat. *resplendere*. – s. 44, 45.

pek → *sābit*.

pek derin → dipsiz, qarārsız deryā.

⁶⁶ Baskı: دریچه

⁶⁷ Sözcük, metne el yazısı ile sonradan eklenmiştir.

pekişmeklik ile (پكشمكلك ايله) = Osm. 1680: pek etmek, pekitmek, Men. 859 ile aynı. •Ar. *sebet* ⁶⁸ (ثَبِت) ‘to stand firm’, AED 101; *essese* (اسس) ‘to establish’, Maw. 105. •Fars. *muḥkem numūden* (محکم نمودن), [Ar.] <muḥkam> ‘fortified’ + [Fars.] <numūdan> ‘to show’, Ste. 1199, 1438; *maḳarr fermūden* (مقر فرمودن), [Ar.] <maḳarr> ‘karar edilen, durulan yer’ Dev. 574 + [Fars.] <farmūdan> ‘to make, to do’, Ste. 922. •İt. *firmare*. •Lat. *firmare*. – s. 40, 41.

pencere → pāce.

perde (پرده); *örti* (اورتی). •Ar. *sitr* (ستر) ‘perde’, AK 459, Maw. 623. •Fars. *perde* (پرده); *ḥicāb* (حجاب). •İt. *velo*. •Lat. *velum*. – s. 48, 49.

peş → etek.

pey → iz.

pişik → kedi.

ruhbanlar başı → tekyeḥāne başı.

ruhbanların hükmü (رهبانلارڭ حکمی) ‘tekye, manastır’, Men.C. 2. •Ar. *tekye* (تکيه); *tekye-ḥāne* (تکيا خانه), *mulku’d-deyr* (مُلک الدیر). •Fars. *tekye[-yī] pādriyān* (تکيه پادريان). •İt. *abbazia*. •Lat. *abbatia*. – s. 34, 35.

rūzgār → yél.

sābit (ثابت); *pek* (پك). •Ar. *sābit* (ثابت); *meşbūt* ⁶⁹ (مَثْبُوت) ‘proven’, Maw. 972. •Fars. *sābit* (ثابت); *muḥkem* (محکم). •İt. *fermo*. •Lat. *firmus*. – s. 40, 41.

sābit etmek (ثابت اتمك). •Ar. *bi’š-subūt* (بِالثَّبُوت) ‘to remain, stay’, AED 101; *sābite* (ثابِتة) ‘constant’, Maw. 396. •Fars. *ustuvārāne* (استوارانه), <ustuwār> ‘firm; stable; strong; solid’, Redh. 105; *qayimāne* (قايمايه), <qā’im vulg. qāyim> ‘that stands erect; perpendicular’ [< Ar. qā’im + Fars. -āne], Redh. 1429. •İt. *fermamente*. •Lat. *firmtèr*, <firmiter, firmè> ‘berk, pekçe, kāvīce, muḥkem, ber-ḳārār, āsāletten, saht’, Men.C. 583. – s. 40, 41.

şaklamak → gizlemek.

şalmaḳ → kabūl itmemeg.

şamanuḡrısı → ḥācılaryolu.

şanadalos yağı (صَنْدَالُوس يَاغِي) = Osm. sandalūs ‘ardıç zamkı’, LE 845; senderos, sendelos, Men.C. 1740 ile aynı. •Ar. *duhn es-senderūs* (دُهْن السَّنْدَرْوُس) ~ duhnu’s-senderūs ‘sandarus yağı’. •Fars. *revḡan-i kemān* (روغن کمان) ‘oil for making the

⁶⁸ Baskı: ثَبِت

⁶⁹ Baskı: مَثْبُوت

bow flexible; varnish.’; *senedelūs* (سندلوس) ‘sandaros, gum of the red juniper, sandaracha, red arsenic’, Ste. 701 ile aynı, ayrıca bk. ‘revğan-i senderūs’, GLP 461. •İt. *vernice*. •Lat. *vernix*. – s. 52, 53.

şancağdār → bayraqdār.

semtü’r-re’s (سمت الرأس) ‘astrol., başucu, zenit’, MBTS 1082, Men. 2669, Men.C. 1804; günl. semtürreis ‘başucu noktası’, TS 1729. •Ar. *nukṭatu semtu’r-re’si* (نقطة سمت الرأس) GLP 472 ile aynı. •Fars. *semtu’r-re’s* (سمت الرأس) ‘the zenith, the vertical point of the heavens’, Ste. 696. •İt. *zenith*. •Lat. *zenith*. – s. 54, 55.

-slz (سز) ‘isimden isim yapma eki’. •Ar. *bi-lā* (بلا) ‘without’, AED 38; *bi-ğayri* (بغير). •Fars. *be-’adem* (بعدم); *bī-* (بی). •İt. *senza*. •Lat. *absque*. – s. 36, 37.

sirke (سرکه). •Ar. *ḥall* (خل) ‘vinegar’, Maw. 518. •Fars. *sirke* (سرکه). •İt. *aceto*. •Lat. *acetum*. – s. 38, 39. || Sirke kelimesin kökeni belli değildir. Muhtemelen Orta Asya kökenli bir dilden Farsçaya, Farsçadan Türkçeye geçmiş olmalıdır, Masc.-Yağ. 656. Ayrıca bk. Räsänen VEWb. 423, NS 770.

şūret → şekil.

sürmek (سورمك); *kovmak* (قومق). •Ar. ! yazım hatası olmalı: (?هجع سحت), belki *?hecere semtu* (هجر سمت) ‘hecere; to desert, forsake, abandon’, Maw. 1202. •Fars. *der kerdan* (در کردن) fakat buradaki Fars. der ‘kapı’ değil, Ar. der ‘driving away; repelling’, Ste. 506. •İt. *cacciare via*. •Lat. *abigere*. – s. 34, 35.

şāh → pādişāh.

şā’ir → şī’r demek.

şatt → cārī.

şekil (شكل), Osm. 1641: şekil, Mol-Świę. 449; 1677: şekil, Masc-Yağ. 681; *şūret* (صورت). •Ar. *şekl* (شكل); *şūret* ⁷⁰(صورة). •Fars. *şekl* (شكل); *şūret* (صورت). •İt. *figura*. •Lat. *figura*. – s. 40, 41.

şiddet (شِدَّتْ); *kuvet* (قُوْت), Osm. 1650: kuvet ~ kovvat ‘balia, potere, autorità; lena, forza’, Carr-R. 229. •Ar. *kuvve* (قُوَّة); *cubre* (جُبْر), <jabr> ‘force; power’, AED 110, AK 239 •Fars. *’anfşuden* ⁷¹(عَنْف شُدْن), [Ar.] <’anf> ‘incommoding, being troublesome to; inconvenience, hindrance’, Ste. 870. •İt. *rigore*. •Lat. *rigor*. – s. 42, 43.

şī’r → gāzel.

⁷⁰ Baskı: صورة

⁷¹ Baskı: عَنْف شُدْن

şî'r démek (شعر ديمك); *şā'ir* (شاعر); *ğazelhānlık*⁷² (غزل خاتلق). •Ar. *şa'ara* (شعر) 'to poetize, versify, compose poetry', Maw. 671; *naẓame* (نظم) 'to compose', Maw. 1179. •Fars. *beythā-sāhtan* (بيتها ساختن) 'beyitler oluşturmak, şiir yazmak'; *şi'r-guften* (شعر گفتن) 'şiir söylemek'. •İt. *versificare*. •Lat. *versificare*. – s. 52, 53.

şiş (شیش) 'bir ucu sivri ince, uzun çubuk' < ET. *siş*, TETTL VII 621. •Ar. *seffūd* (سفود) 'skewer, spit, brochette', Maw. 635. •Fars. *şīḥ*⁷³ (صیخ) GLP 410 ile aynı, fakat doğrusu <siḥ> '[Ar.] a roasting-spit', Ste. 715, Maw. 635; [T. >] *şiş*⁷⁴ (شیش). •İt. *spiedo*. •Lat. *veru*. – s. 52, 53.

ţamar → damar.

ţaraf (طرف); *cānib* (جانب); *yan* (يان). •Ar. *ḥavle* (حول) 'around, about', AED 217; *ilā* (الي) 'to, toward', AED 25; *cānib* (جانب); *ḥayṣu*⁷⁵ (حيث) 'where', Maw. 495, AED 221. •Fars. *nezd* (نزد); *pīş* (پیش). •İt. *verso*. •Lat. *versus*. – s. 52, 53.

tekrār doldurmak (تکرار دولدرمق). •Ar. *kerrere imtelā* (كرر امتلا) 'tekrar dolmak'; 'to repeat' + 'fullness' Maw. 891, 167. •Fars. *bāz pur kerdn* (باز پر کردن), <bāz> 'back, again', Ste. 143; *diger pur kerdn* (دگر پر کردن), <diger> 'another' Ste. 530. •İt. *riempire*. •Lat. *replere*. – s. 44, 45.

tekyehāne başı (تکيا خانه باشي); *ruhbānlar başı* (رهبانلر باشي). •Ar. *reyyisu ṭ-tekyehāne* (رئيس التکيا خانه); *reyyisu'r-ruhbān* (رئيس الـرهبان) 'reyyis' biçimi GLP 2 ile aynı; ayrıca bk. *re'īs* ~ *reyyis* 'head, chief', Maw. 573, 600. •Fars. *reyyis-i pādriyān* (رئيس پادريان). •İt. *abbate*. •Lat. *abbas*. – s. 34, 35.

temür → demür.

tiz → hemān.

ţop (طوپ) 'cannone' Men. 3134. •Ar. *ţapa* (طپه) 'a fuse to a bomb-shell', Redh. 1218, 1234; Men. 3088 [! < İt. *tappo* 'Stöpsel' Mey. 49; MBTS 1200]. •Fars. *toppe mi?*, GLP 267 ile aynı (توپه) < T. *top* 'a cannon', Ste. 333; John. 391. •İt. *pallone*. •Lat. *folliis*: 'yel topı' Men.C. 599. – s. 42, 43.

türşe → kuzı kulağı.

'unnāb (عناب) 'hünnap'. •Ar. 'unnāb (عناب). •Fars. 'unnāb (عناب). •İt. *giuggiolo*. •Lat. *zizyphum*. – s. 54, 55.

⁷² Baskı: غزل خاتلق

⁷³ Baskı: صیخ

⁷⁴ Farsçada geçen Türkçe kökenli bu sözcük TMEN'de bulunmuyor.

⁷⁵ Baskı: حيث

urmak (اورمق). •Ar. *ḍarabe* (ضرب). •Fars. *zeden* (زند); *ḍarb kerdn* (ضرب کردن).
•İt. *battere*. •Lat. *verberare*. – s. 52, 53.

uşak burakılmış (اوشق بورقلمیش); *düşmiş* (دوشمیش). •Ar. *siḳṭā* (سقطی) ‘düşük, ceninisakıt’; *tirh* (طرح) ‘miscarried fetus, abortion’, Maw. 724; ?*faniye raṭbun* (فنی رطب) ‘taze şey, yani bebek, yok oldu’. •İt. *abortivo*. •Lat. *abortivus*: ‘düşük, vâkıtden evvel doğmuş’, Men.C. 6. – s. 36, 37.

uşak burakmak (اوشق بورقمق) ‘çocuk düşürmek’; *düşürmek* (دوشرمك). •Ar. *ṭarḥu 'l-cenīn* (طرح الجنين) ‘düşük yapmak’; *suḳṭ ~ siḳṭ* (سقط) ‘miscarried fetus, abortion’, Maw. 636; *ḥadecet* (خندجت) ‘erken doğurdu’; *taḥḍecu 'l-mer 'ah* (تخذج المرأة) ‘kadın erken doğuruyor’. •Fars. *beçe ~ beççe endāhten* (بچه انداختن) ‘düşük yapmak’. •İt. *scontarsi*. •Lat. *aboriri*: ‘oğlan düşürmek’, Men.C. 6. – s. 36, 37.

uzaqlanmak (اوزقلمق) ‘bulunmamak, mevcūd olmamak’, Men.C. 3. •Ar. *teba “ud* (تبعد); *gābe* (غاب) ‘to disappear’, Maw. 791. •Fars. *gāyib şuden* (غایب شدن). •İt. *esser lontano*. •Lat. *abesse*. – s. 34, 35.

varmak → gitmek.

vay (وای); *ḥayfā* (حیفا); *yazuk* (یازوق). •Ar. *vāh* (واه); *yā ḥayf* (یا حیف); *vāḥ* (واخ). •Fars. *vāy* (وای). •İt. *guai*. •Lat. *væ, eheu*. – s. 48, 49.

Venedik vilāyeti (ونديک ولايتي). •Ar. *Bunduḳiyye* (بننقيه) ‘Venezia’, DzIA 1202. •Fars. *şehr-i Venedik* (شهر وندیک). •İt. *Venetia*. •Lat. *Venetiae*. – s. 46, 47.

yā (یا) ‘Fars. bağlaç’. •Ar. *ew* (او), *em* (ام) ‘or’, Maw. 205, DzIA 680; *yā* (یا) ‘Fars. *yā* ile aynı’. •Fars. *yā* (یا); *ḥāh* (خاه), <ḥ“āh> ‘ister... ister...’, BFS 266. •İt. *overo*. •Lat. *vel*. – s. 48, 49.

yan → taraf.

yarmak (يرمق). •Ar. *şakḳ, şakḳa* (شق, شقق) ‘to split’, Maw. 674; AED 479. •Fars. *şikāften* (شکافتن) ‘to split’, Ste. 751. •İt. *spaccare*. •Lat. *findere*. – s. 40, 41.

yaşamak → dirimek.

yazuk → vay.

yél (یل); *rūzgār* (روزگار). •Ar. *hevā* (هوا); *nesīm* (نسيم). •Fars. *bād* (باد); *bād-i şabā* (باد صبا). •İt. *vento*. •Lat. *ventus*. – s. 46, 47.

yeŋmek (ينكمك). •Ar. *galebe* (غلبه), *ḳahara* (قهر) ‘to conquer’, Maw. 875. •Fars. *zaḳfire* (ظفر) ‘to win’, AED 581; *galebe* (غلبه); *firūz* (فیروز) ‘muzaffer, fatih’, BFS 463. •İt. *vittoria*. •Lat. *victoria*. – s. 50, 51.

yilpize (پلپزه) ~ *ilpize* (الپزه), Osm. 1680: *yelpāze*, günl. *yelpeze*, Men. 5600; Anadolu ağızlarında *yelpeze*, *yelpize* biçimleri de vardır < Gülensoy’a göre T.

yé:lpı- ‘yelpazelenmek’, KBS 1115-16, ya da Fars. badbezen ‘a.a.’ sözcüğünden esinlenerek T. yel + Fars. bezan’dan veya Clauson’a atfen ET. yelpigüç’ün bozulmuş biçimi, TETTL IX 311; diğer görüşler ve sahipleri için bk. TDES 450.; Ar. *mirvaḥa* (مروحه) ‘fan’, Maw. 1024. •Fars. *bādzen* (بادزن). •İt. *ventaglio*. •Lat. *ventilabrū, flabellum*. – s. 46, 47.

yol (يول). •Ar. *tarīk* (طريق), *derb* (درب) ‘road’, Maw. 539. •Fars. *rāh* (راه); *sebīl* (سييل). •İt. *strada*. •Lat. *via*. – s. 50, 51.

yol → *kūçe*.

yol ekmegi (يول اكمگي) ‘yoġ hārcılığı’, Men.C. 1752. •Ar. *zuwvāde* (زواده) ‘provisions’, AED 385. •Fars. *ḥarc-i rāh* (خرجي راه). •İt. *viatico*. •Lat. *viaticum*. – s. 50, 51.

yuhulamemek (يوخلممك); *yuhusuz qalmaḵ* (يوخسز قلمق), Osm. *yuhū* ‘uyku’, TTS 4705; *yuhlamak, yuhulamak* ‘uymak, uyuklamak’, TLug. 829-30. •Ar. *sehhere* (سهر) ‘to keep awake’, Maw. 649. •Fars. *bī-ḥābī kerdn* (بيخوابي کردن) ‘uykusuz kalmak’. •İt. *vegliare*. •Lat. *vigilare*. – s. 50, 51.

yuhusuz qalmaḵ → *yuhulamemek*.

yüz örtisi (يوز اورتسي). •Ar. *burḳu* (برقع) ‘veil, yashmak [yaşmak]’, Maw. 233; *giṭā ‘u l-vech* (غطا الوجه). •Fars. *ḥimār* (خمار) ‘a woman’s veil or head-dress’, Ste. 474; *niḳāb* (نقاب) < Ar. •İt. *velo della faccia*. •Lat. *velum faciei*. – s. 48, 49.

zevān → *delüce ot*.

zincefil (زنجفيل), Osm. 1680: *zencebīl*, günl. *zincefil* ‘zinziber’, Men. 2471; Osm. 1789: *zencefil* ‘zenzero’, Pianz-R. 267. •Ar. *zencebīl* (زنجبيل); *araḳu l-ḥārre* (عرق الحاره) ‘yakıcı öz, zencefil özü’, GLP 472 ile aynı. •Fars. *zencebīl* (زنجبيل). •İt. *zenzero*. •Lat. *zinziber*. – s. 54, 55.

zübād (زباد) ‘nebatat envaından bir otun adıdır’, AK 436; Osm. 1687: *zübād*, *zübbād*, *zebād* ‘zibetum, odoratum felis’, Men. 2422, Osm. ~1650: *zebbād* ‘misk kedisi’, LE 960; *zülüf yağı* (زُلف ياغي) Fars. < *zulf* >, Osm. 1641: *zülüf*, Mol-Świę. 514. •Ar. *zebād* (زباد) ‘civet’, Maw. 603, DzIA 1177-78. •Fars. *zebād* (زباد) ‘civet, the perfume of the civet cat’ ya da *zubbād* ‘name of a herb’, Ste. 608. •İt. *zibetto*. •Lat. *zibethum*. – s. 54, 55.

Zühre Yıldızı (زهرة يولدزي). •Ar. *kevkebu z-zuhre* (كوكب الزهرة); *Zevus* (زوس), Fars. Zeveş ~ Zevuş ‘the planet Jupiter’, Ste. 629. •Fars. *Zuhre* (زهرة); *Zāvus* (زاوس), *Zāvus* ‘the planet Jupiter’, Ste. 607; Osm. 1687: *Zāvus* ‘Venus’, Men.C. 1734. •İt. *Venere*. •Lat. *Venus*. – s. 46, 47.

zülüf yağı → *zübād*.

Kısaltmalar

a.a.	Aynı anlam.
ADS	Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, bk. Aksoy.
AED	Arabic-English Dictionary, bk. Wehr.
AK	Ahterî-yi Kebîr, bk. Ahterî Mustafa Musluhiddin El-Karahisarî.
An-ağl.	Anadolu ağızları.
Ar.	Arapça.
Arg.	Argenti 1533, bk. Adamović.
astr.	Astronomi.
astrol.	Astroloji.
BDP	Bernardo da Parigi 1665.
BdP-K.	Bernardo da Parigi 1665, bk. Kartalhoğlu.
BFS	Büyük Farsça Sözlük, bk. Kanar.
BK	Burhân-ı Katı, bk. Mütercim Âsim Efendi.
bk.	Bakınız.
Carr-R.	Carradori 1650, bk. Rocchi 2011.
çkl.	Çokluk.
Dev.	bk. Devellioğlu.
DZIA	Dizionario Italiano-Arabo, bk. Gabriele Maria da Aleppo.
ET.	Eski Türkçe.
Fars.	Farsça.
GLP	Gazophylacium Linguae Persarum, bk. Angelus à S. Joseph.
günl.	Günlük dil.
hlk.	Halk ağzı.
İt.	İtalyanca.
John.	bk. Johnson.
KBS	Köken Bilgisi Sözlüğü, bk. Gülensoy.
krş.	Karşılaştırınız.
Lat.	Latince.
LE	Lisânü'l-etibbâ, bk. Kaya.
Masc.-Yağ.	Antonio Mascis 1677, bk. Yağmur.
Maw.	el-Mawrid, bk. Baalbaki.
MBTS	Misalli Büyük Türkçe Sözlük, bk. Ayverdi.
Meg.	Megiser 1612.
Men.	Meninski Thesaurus 1680.

Men.C.	Meninski Complementum 1687.
Mey.	bk. Meyer.
Misc. TEZA 3890	Eserin Biblioteca Nazionale Marciana'da bulunan baskısına atfen.
Mol-Świę.	Molino 1641, bk. Święcicka.
NS	Nişanyan Sözlük, bk. Nişanyan.
OLD	Oxford Latin Dictionary, bk. Morwood.
Osm.	Osmanlı Türkçesi.
OYAS	Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, bk. Akbayar.
Peh.	Pehlevîce.
Pianz-R.	Pianzola 1789, bk. Rocchi.
Pom.	bk. Pomorska.
Räsänen VEWb.	bk. Räsänen.
Redh.	Redhouse 1890 (tıpkıbasım 2001).
Sam.	bk. Samami.
Ste.	bk. Steingass.
StPers.	Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü, bk. Stachowski.
T.	Türkçe.
TDES	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, bk. Eren.
TETTL	Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, bk. Tietze.
TLug.	Türk Lûgati, bk. Hüseyin Kâzım Kadri.
TMEN	Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, bk. Doerfer.
TS	Türkçe Sözlük, bk. TDK.
TTS	Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, bk. TDK.
TVerSöz.	Türkçe Verintiler Sözlüğü, bk. Karaağaç.
UMA	Urfa Merkez Ağzı, bk. Özçelik.
Yun.	Yunanca.
Zen.	Zenker 1866 (tıpkıbasım 1979).

Kaynakça

- ADAMOVIĆ, Milan, *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çev. Aziz Merhan, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009.
- AHTERÎ MUSTAFA MUSLUHİDDİN EL-KARAHİSARÎ, *Ahterî-yi Kebîr*, Yay. Haz. A. Kırkkılıç ve Y. Sancak, 2. bs. Türk Dil Kurumu, Ankara 2017.
- AKBAYAR, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, 2. bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, Türk Dil Kurumu, 4. bs., Ankara 1984.
- ANGELUS à S. JOSEPH, *Gazophylacium Linguae Persarum: Triplici Linguarum Clavi, Italicae, Latinae, Gallicae*, Ex officina Jansonio-Waesbergiana, Amsteldami 1684.
- AYVERDÎ, İhan, *Kubbealtı Lugatı: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, İstanbul 2010.
- BAALBAKI, Rohi, *Al-Mawrid: A Modern Arabic-English Dictionary*, Dar el-İlm Lil-malayin, 7. bs., Beirut, 1995.
- BERNARDO da PARIGI, *Söz Kitâbı, Vocabolario Italiano-Turchesco*, C. I-II, Stamparia della Sacra Congregatio de Propaganda Fide, Roma 1665.
- BIOGRAFIA UNIVERSALE antica e moderna, ossia Storia per alfabeto della vita publica e privata di tutte le persone che si distinsero per opere, azioni, talenti, virtù e delitti, C. LXV, Presso Gio. Batista Missiaglia, Venezia 1831, s. 63.
- BORATAV, Pertev Naili, "Les Proverbes", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, C. II, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1964, s. 67-77.
- DEVECİ, Yıldız, "Osmanlıdan Günümüze Mardin Ermenileri", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu*, Ed. İ. Özcoşar, H. H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 561
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 16. bs., Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- DRIMBA, Vladimir, "XVII. Yüzyılda Yayınlanmış Bir Türk Atasözleri ve Vecizeleri Derlemesi", *TDAY-Belleten*, C. 33 (1985), Ankara 1989, s. 9-26
- DOERFER, Gerhard, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Band III: Türkische Elemente im Neupersischen*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1967.
- ELLIS, Alexander George, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*, C. I, Oxford University Press, London 1894, s. 134-135.
- EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. bs., Bizim Büro Basım Evi, Ankara 1999.

- FRANCISCUS à MESGNIEN MENINSKI, *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum simul idem Index Verbotrum Lexici Turcico-Arabico-Persicum*, C. V, Yay. Haz. S. Stachowski ve M. Ölmez, Simurg, İstanbul 2000.
- FRANCISCUS à MESGNIEN MENINSKI, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, C. I-III, Yay. Haz. S. Stachowski ve M. Ölmez, Simurg, İstanbul 2000.
- GABRIELE MARIA da ALEPPO, *Dizionario Italiano, Arabo - Kitābu'l-lugateyni el-İtaliyaniyyeti ve 'l-'Arabiiyyeti*, Tipografia dei Pari Francescani, Gerusalemme 1878.
- GÜLENSOY, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C. I-II, Türk Dil Kurumu, Ankara 2007.
- HEYBERGER, Bernard, "The Wasted Career of an Eastern Clergyman in Italy: Timothy Karnuk (Timoteo Agnellini), Syriac Catholic Archbishop of Mardin", *Middle Eastern and European Christianity, 16th-20th Century*, Ed. A. Girard, C. Santus, V. Kontouma, and K. S. Summerer, Çev., M. Robitaille-Ibbett, Edinburg University Press, Edinburg 2023, s. 90-104.
- HÜSEYİN KÂZİM KADRÎ, *Türk Lûgati: Türk Dillerinin İştikakı ve Edebi Lügatleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1945.
- JOHNSON, Francis, *A Dictionary: Persian, Arabic, and English*, W^M. Allen and Co., London 1852.
- KANAR, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Şirin Yayıncılık, Tehran 1995.
- KAPPLER, Matthias, "History of Teaching of Turkish in Europe", *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics Online*, Ed. Lars Johanson, Brill. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.
- KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2021.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, *Söz Kitabı, Türkçe-İtalyanca Sözlük*, Bernardo da Parigi, Türk Dil Kurumu, Ankara 2015.
- KAYA, Fatih, *Lisanü'l-etibbâ: Tabiplerin Dili (Giriş, Çeviriyazılı Metin, Söz Varlığı, Madde Başları Dizini)*, 1. bs. Hiperyayın, İstanbul 2018.
- MEGISERO, Hieronymo, *Institutionum Linguae Turcicae, Libri Quatuor*, 1612.
- MEYER, Gustav, *Türkische Studien: Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen – Türkçe İncelemeleri: Osmanlı Türkçesinin Sözvarlığındaki Yunanca ve Latince Ödünçlemeler*, Yay. Haz. M. Ölmez, Kebikeç Yayınları, Ankara 1998.
- MORWOOD, James, *Pocket Oxford Latin Dictionary*, Oxford University Press, New York 2005.

- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ, *Burhân-ı Katı*, Yay. Haz. M. Öztürk ve D. Örs, Türk Dil Kurumu, Ankara 2000.
- NİŞANYAN, Sevan, *Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, Liber Plus Yayınları, İstanbul 2018.
- ÖZCOŞAR, İbrahim, “13 Mahalle 7 Cemaat (XIX. Yüzyıl Mardin’inde Cemaatler Arası Sosyal Uyum Örnekleri)”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C. II, Haz. M. Hülalü, Ş. Batmaz, G. Alan, S. Demirci, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 2007, s. 367.
- ÖZÇELİK, Sadettin, *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1997.
- POMORSKA, Marzanna, *Materials for a Historical Dictionary of New Persian Loanwords in Old Anatolian and Ottoman Turkish from the 13th to the 16th Century*, Jagiellonian University Press, Kraków 2013.
- RAGAZZINI, Giuseppe, *Dizionario Inglese-Italiano, Italiano-Inglese*, Zanichelli, Bologna 2015.
- RÄSÄNEN, Martti, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki 1969.
- REDHOUSE, S. James W., *A Turkish and English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.
- ROCCHI, Luciano, *Il Dizionario Turco-Ottomano di Arcangelo Carradori (1650)*, Edizioni Università di Trieste, Trieste 2011.
- ROCCHI, Luciano, *Il lessico turco nell’opera di Bernardino Pianzola, Materiali per la conoscenza del turco parlato di fine Settecento*, Edizioni Università di Trieste, Trieste 2009.
- SAMAMI, Sam, *Many Several Dari Words of Different Kinds to Persian*, BoD, 2018.
- STACHOWSKI, Stanisław, *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü – Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen*, Yay. Haz. M. Ölmez, Simurg, İstanbul 2018.
- STEELE, Richard, *The Romisch Ecclesiastical History of Late Years*, Printed for J. Roberts, London 1714, s. 32.
- STEINGASS, Francis Joseph, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban Publishers, Beirut 1998.
- ŚWIECICKA, Elżbieta, *Dictionary of Italian-Turkish Language (1641) by Giovanni Molino, Transcribed, Reversed, and Annotated*, De Gruyter, Berlin/Boston 2020.
- TANIŞ, Asım, *Giovanni Molino’nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara 1989.
- TDK, *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, C. I-VI, Türk Dil Kurumu, Ankara 1995-1996.

- TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.
- TIETZE, Andreas, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, C. I-X, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2016-2020.
- WEHR, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Yay. Haz. J. M. Cowan, Spoken Language Services, New York 1976.
- YAĞMUR, Ömer, *Antonio Mascis, Vocabolario Toscana e Turchesco (1677) ve Giovanni Molino, Dittionario della lingua Italiana, Turchesca (1641)'ya göre 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2019.
- ZENKER, Julius Theodor, *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*, C. I-II, Georg Olms Verlag, Hildesheim-New York, 1979.